

Yazar/Author

Fatma ERTEN*

Makale Adı/Article Name

Osmanlı Devleti'nde Denge Siyaseti ve Bu Bağlamda Mısır Meselesi**

The Balance of Power Policy of the Ottoman Empire and the Egyptian Issue

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı bir bakıma Şark Meselesi'nin de son aşaması olarak kabul edilebilir. Bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin iç meselesi olarak ortaya çıkan birçok sorun kısa süre içerisinde uluslararası bir problem haline dönüşmüştür. Dolayısıyla bu dönemde Osmanlı diplomatları yoğun dış müdahaleleri mümkün olduğunca engellemek uğraşısı içerisinde olmuşlar ve bu amaçla denge politikasına yönelmişlerdir. Denge politikası kısaca; XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak varlığını devam ettirmeye çalışması olarak açıklanabilir. Devlet uğradığı büyük toprak kayıpları nedeniyle Avrupa devletleriyle zaman zaman ittifaklar kurma yoluna gitmiş bu şekilde ömrünü uzatmaya çalışmıştır. Çalışmada; Osmanlı Devleti'nin uluslararası ilişkilerde uyguladığı denge siyaseti ve bu bağlamda bir iç sorun iken uluslararası bir nitelik kazanan Mısır Meselesinin çözümünde tatbik ettiği denge siyaseti süreci incelenmiştir. Mısır Meselesine Düvel-i Muâzzama'nın yani büyük güçlerin yaklaşımları ve Osmanlı Devleti'ne yönelik uyguladıkları güç dengesi diplomasisi arşiv belgeleri ışığında analiz edilmiştir. Mehmed Ali Paşa, Osmanlı Devleti'ni parçalayabilecek bir hâle gelip Rus tehdidi de artınca, Fransa hariç Düvel-i Muâzzama'nın kendi çıkarları gereği bunu engellemek için geliştirdikleri politikalar ortaya konulmuştur. Görülmüştür ki, Mısır Meselesi sürecinde diplomasi ve denge siyaseti meselenin çözümünde önemli bir rol oynamıştır. Dönemin devlet adamları izledikleri denge siyasetiyle Düvel-i Muâzzama arasında var olan çıkar çatışmalarını da kullanarak devletin bütünlüğünü korumaya çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Mısır Meselesi, Denge Siyaseti, Şark Meselesi, Düvel-i Muâzzama.

ABSTRACT

The last century of the Ottoman Empire can be considered as the concluding chapter of the Eastern Question. During this period, many internal issues within the Ottoman Empire abruptly escalated into international crises. Consequently, Ottoman diplomats made significant efforts to limit foreign interventions, adopting what is commonly known as a "balance of power" policy. In brief, this policy involved the Ottoman Empire taking advantage of competing interests among European powers during the 19th century to continue its existence. Due to vast territorial losses, the empire occasionally sought alliances with European states to prolong its survival. This study explores how the Ottoman Empire implemented its balance of power strategy in international relations, focusing particularly on the Egyptian issue, which transformed from an internal Ottoman matter into an international conflict. Archival documents have been examined to understand the attitudes of the Great Powers (Düvel-i Muazzama) toward the Egyptian problem and their diplomatic maneuvers regarding the Ottoman Empire. When Mehmed Ali Pasha became a threat severe enough to potentially fragment the Ottoman Empire, accompanied by an increased Russian risk, the Great Powers except France developed specific strategies aligned with their own interests to prevent this outcome. Analysis shows that diplomacy and balancing rivalries between the major powers played a crucial role in resolving the Egyptian issue. Ottoman statesmen strategically used the conflicting interests among these powers to safeguard the integrity of their empire during this challenging period.

Keywords: Egyptian Issue, Balance of Power, Eastern Question, Düvel-i Muazzama.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Ana Bilim Dalı, fatmaerten@karabuk.edu.tr

** Bu makale hazırlanırken yazarın "Bir Tanzimat Dönemi Bürokrati Ahmed Kemal Paşa'nın Osmanlı Devleti Dış Politikasındaki Rolü" adlı doktora tezinin konu ile ilgili olan kaynak ve belgelerinden de faydalanılmıştır.

Extended Abstract

The rebellion of the Egyptian Governor Kavalalı Mehmed Ali Pasha, called the "Egypt Issue", did not remain between his governor and the Ottoman administration, but became a European Problem in which European states also intervened. The failure of the Ottoman Empire to suppress the rebellion of its governor and the fact that it was forced to accept Russia's help made it necessary for the European States to implement the policy of protecting the territorial integrity of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire's alliance with Russia during the rebellion of Mehmed Ali Pasha was seen as a part of the Eastern issue for the Great Powers and as Russia's sole settlement in Ottoman lands. This situation made the implementation of the balance policy both a necessity and a solution for the Ottoman Empire, which could not protect its territorial integrity on its own. The aim of this study is to contribute to a better understanding of the balance policy implemented by the Ottoman Empire during the Egypt Issue, which became a threat to the empire, and the effects of this policy on the fate of the state, in the light of archive documents.

Mehmed Ali Pasha, who came to Egypt from Kavala during the French occupation of Egypt, made the most of the opportunities in a short time, paving the way for himself as the governor of Egypt. The Ottoman Empire asked for help from Mehmed Ali Pasha, who established a strong administration in Egypt, during the Greek rebellion that started in 1821 and was effective in the Peloponnese. The Egyptian Governor suppressed the rebellion in Morea on the condition that the governorships of Morea and Crete were given to him. However, the European states' embrace of the Greek rebellion, the burning of the Ottoman-Egyptian navy in Navarin, and the loss of Morea from the Ottoman Empire caused Mehmed Ali Pasha to cut off his support to the Ottoman Empire. Mehmed Ali Pasha's increasing power and his aiming at Syria and demanding new governorships from the state caused a rift between his governor and the sultan. Mehmed Ali Pasha, who took action on Akka to realize his ambitions of conquering Syria, captured Akka and Damascus in a short time and advanced on Aleppo, defeating the Ottoman armies sent against him. Mehmed Ali Pasha entered Anatolia and advanced to Konya, defeated the Ottoman armies in front of Konya and captured the Grand Vizier, which also caused the nature of the "Egypt Issue" to change.

For the Great Powers, who took a stand in favor of the territorial integrity of the Ottoman Empire due to their interests in the Ottoman lands, the "Egypt Issue" was seen as a problem that needed to be solved as soon as possible. In the "Egypt Issue", the fact that England took it slow and did not respond positively to the Ottoman Empire's request for help would cause Russia to take advantage of this gap. Although the Sublime Porte was not keen on Russia's offer of help at first, when it did not receive the support it expected from England and France, it was forced to help Russia. The fact that Russian aid seriously disturbed the European states forced the Sublime Porte to implement a policy of balance. The Sublime Porte clearly sent a message to the European states: "If you can, stop the advance of the Egyptian armies, if the rebellion cannot be stopped, Russia's help will be accepted", thus officially putting the balance policy into practice. The Ottoman Empire, which was aware of the competition between European states, used this competition to get the support of England and France in the "Egypt Issue" and gave a kind of warning to these states, saying that if it was not helped, it would have to seek the help of Russia.

Mehmed Ali Pasha, who could not get what he wanted with the Kütahya Treaty, declared his independence and raised the flag of rebellion against the state again. The defeat of the Ottoman armies against the Egyptian armies in Nizip immediately mobilized the Great Powers. While Russia took action to help its ally, European States, especially England, sided with the Ottoman Empire to show that they did not intend to leave the field to Russia this time. Therefore, the policy of balance has shown itself once again. European states, looking for ways to solve the issue in line with their own interests, came together in London and discussed the "Egypt Issue", and the Treaty of London was signed between four states except France (15 July 1840). Mehmed Ali Pasha did not accept the Treaty of London, which left the governorship of Egypt to Mehmed Ali Pasha and his sons by inheritance, but he was defeated by the Ottoman forces, which carried out a joint operation with the Great Powers, and had to step back.

As a result, the "Egypt Issue" was seen as an obligation for the Great Powers to maintain the European balance of power, and was resolved by the 1840 Treaty of London in line with the effort of the European States to protect their interests on the Ottoman Empire against the threat posed by Russia. Although Mehmed Ali Pasha could not achieve the result he wanted against the Ottoman Empire, he paved the way for the Khedivate of Egypt under the Ottoman Empire, which would be governed by his descendants, with the Egyptian State privilege edict he obtained. The rebellion of the Egyptian governor and the balance policy implemented by the Ottoman Empire accelerated the competition between the Great Powers and at the same time revealed the weakness of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire, which had difficulty maintaining its territorial integrity during the "Egypt Issue", was forced to implement a policy of balance.

Moreover, the implementation of the balance policy will not be limited to the "Egypt Issue"; the Ottoman Empire will frequently resort to the balance policy in order to continue its existence from now on.

Giriş

Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın devlete başkaldırısı ile sıradan bir isyan şeklinde başlayan ve Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu olarak görülen "Mısır Meselesi"¹, kısa sürede uluslararası bir mahiyet kazanmış ve Avrupa devletlerinin gündemini de bir hayli meşgul etmiştir. 1831-1841 tarihleri arasında devleti uğraştıracak olan Mısır Meselesini Osmanlı Devleti tek başına çözmemiş, Avrupalı devletlerin müdahalesi ve yardımı ile topraklarını koruyabilmiştir. Mısır Meselesi aynı zamanda Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttükleri politikaların açıklık kazanmasını sağlamıştır. Avrupalı devletlerin Şark Meselesi özelinde Osmanlı Devleti'nin kaderi ile yakından ilgilendikleri ve bu bağlamda kendi aralarındaki rekabetin yoğunlaştığı bir mesele haline gelmiştir.

Tarihte ilk defa 1815 Viyana Kongresi esnasında kullanılmaya başlayan Şark Meselesi tabiri "Batılı güçlerin Osmanlı topraklarına el koyabilmek amacıyla yürüttükleri diplomasi düellosunun özeti"(Tuncer, 2003:14) "büyük güçler arasında hasta adamın nasıl paylaşılacağına dair anlaşmazlıklar" (Bilindir, 2012:1), "XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin zayıflaması neticesinde topraklarının paylaşılması" (Beydilli, 2010:353) gibi çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Şark Meselesi, Düvel-i Muâzzama arasındaki rekabetin etkisiyle uzunca bir süre Avrupa'yı meşgul etmiş ve devletlerarası güç dengesinin tesisinin önemli alanlarından biri olmuştur. 1831 tarihinde Mehmed Ali Paşa Osmanlı Devleti'ne karşı isyan bayrağını açtığında Avrupalı Devletler için bu durum valisi ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan bir iç çekişme olarak görülmüştür. Ancak Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı ordularını mağlup etmesi, Anadolu içlerinde ilerlemesi ve nihayet İstanbul'u tehdit etmeye başlaması bir süre sonra Avrupalı devletlerin meseleyi Şark Meselesinin bir parçası olarak görmelerine neden olacaktır. Osmanlı Devleti ise Mısır Meselesini tek başına çözmemiş, varlığını ve toprak bütünlüğünü koruyabilmek için Avrupalı devletlerin yardımına başvurmak zorunda kalarak denge siyaseti uygulamıştır.

Çalışmanın temel çıkış noktası Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyıl dünya siyasetinde başvurduğu denge politikasının Mısır Meselesine uygulanışı ve bu mesele üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Avrupalı Devletlerinin kendi içlerindeki güç dengesini koruma düşüncesi Mısır Meselesine müdahil olmalarının temel sebebi olmuştur. Dünyadaki güç mücadelesi, beraberinde denge siyasetlerini de getirmiştir. Düvel-i Muâzzamanın bu doğrultuda Mısır Meselesinin çözümüne ilgi duyması bu denge siyasetinin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Çalışma, büyük güçlerin nüfuz mücadelesine dönüşen Mısır Meselesinde yaşanan güç mücadelesini ve Osmanlı Devleti'nin uygulamaya koyduğu denge siyasetini arşiv vesikaları ışığında, diğer tetkik eserlerle de karşılaştırarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Mısır Meselesi bugüne kadar yerli ve yabancı bir çok araştırmacı ve yazarın çalışmasına konu olmuştur. Bu çalışmaların başında da Şinasi Altundağ'ın *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841* adlı çalışması gelmektedir. Çalışmada, sadece Mısır Meselesinin I. kısmı diyebileceğimiz Hünkâr İskelesi Antlaşmasının sonuna kadar olan kısım ele alınmıştır. Atilla Çetin'in *Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği-Osmanlı Belgelerine Göre-* adlı çalışması da arşiv vesikalarına dayandırılarak yapılmış ancak çalışmada sadece Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliğine tayin edilişine kadar geçen süreç işlenmiştir. Bu konuda yapılan diğer akademik çalışmalarda da Mısır Meselesi ve Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya odaklanılmış ancak meselenin çözümüne katkı sağlayan denge siyasetine yeterince yer verilmemiştir. Mısır Meselesi sürecinde büyük güçlerin çıkarlarına uygun şekilde nasıl bir politika takip ettiklerine dair Osmanlı Arşivinde sayısız belge bulunmaktadır. Bu belgeler aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu ve uyguladığı denge politikasını gözler önüne sermektedir. Çalışma, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde güç mücadelesinin hızlandığı bir dönemde

¹ "Mısır Meselesi" kavramı Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı 1831-1841 tarihleri arasında devam eden isyanını anlatmak amacıyla kullanılmıştır.

Bâbîâli'nin uyguladığı denge siyasetini gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla çalışmanın bu yönüyle literatüre katkı sunması amaçlanmaktadır.

1. Mısır Meselesi'nin Başlaması ve Gelişimi

1821'de başlayan ve Mora'da etkili olan Yunan isyanını bastırmakta yetersiz kalan Osmanlı Devleti Mısır valisinin yardımına müracaat etmiştir. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa Mora ve Girit valiliklerinin kendisine verilmesi şartıyla oğlu İbrahim Paşa komutasındaki yetmiş bin kişilik bir ordu ve donanmayı Mora'ya göndermiş ve isyanı bastırmıştır. Mora'ya gönderdiği asker ve donanmanın yanı sıra İstanbul'a da külliyetli yiyecek yardımı yapan Mehmed Ali Paşa II. Mahmud'un takdirini ve iltifatını da kazanmıştır (Ali Fuad, 1928:66). Ancak Mora'da Mehmed Ali Paşa gibi güçlü bir valinin bulunması ne Rusya'nın ne de İngiltere'nin çıkarlarına uygun değildir. Bu nedenle Yunan isyanına destek veren Avrupalı devletler 1827'de Navarin'de Osmanlı-Mısır donanmasını imha etmiştir. Bu şekilde hem Mora'yı hem de donanmasını kaybeden Mehmed Ali Paşa, Navarin olayından sonra Osmanlı Devleti'ne bilgi vermeden Mora'dan askerlerini çekmiştir. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Osmanlı Devleti tekrar kendisinden yardım istemek zorunda kalmış, Mehmed Ali Paşa bu sefer de kendisine Anadolu, oğlu İbrahim Paşa'ya ise Rumeli seraskerliğini istemiştir. İsteği kabul edilmeyince de çeşitli bahaneler ileri sürerek Osmanlı Devleti'ne vaat ettiği 12 bin askeri göndermemiştir (Ali Fuad, 1928:66). 1829'da Edirne Antlaşması'nın imzalanması ve Yunanistan'ın bağımsız olması üzerine daha önce kendisine vadedilmiş olan Girit ve Mora Valiliklerini alamayan Mehmed Ali Paşa, bunların yerine Suriye ve Trablusşam valiliklerini talep etmiştir. Mehmed Ali Paşa'ya daha önce vadedilen Girit valiliği verilmiş fakat Suriye valiliği gibi stratejik bir bölgeyi vermek istemeyen Sultan II. Mahmud, bir an önce gittikçe güçlenen Mehmed Ali Paşa'yı bertaraf etmeye karar vermiştir (Sertoğlu, 2011: 2929; Erten, 2023:69).

Mehmed Ali Paşa için Mısır ne kadar önemli ise Suriye'de aynı şekilde zengin kaynakları ve insan gücü açısından o derece kıymetliydi. Mısır ve Hicaz'ı elinde tutan Mehmed Ali Paşa'nın kurmayı düşündüğü bağımsız ve güçlü devlet için Suriye'ye ihtiyacı vardı (Ata, 2011:42,43). Bu nedenle Suriye'yi ele geçirmek için uzun zamandır hazırlık yapan Mehmed Ali Paşa, II. Mahmud'un kendisinden kurtulmak için yaptığı planlardan haberdar olunca Akka Valisi ile aralarındaki sorunları bahane ederek Akka üzerine harekete geçti (Ali Fuad, 1928:67). Aslında Mehmed Ali Paşa Suriye'yi ele geçirme planlarını uygulamak için en uygun zamanı seçmiştir. Zira Osmanlı Devleti Rusya ile yıkıcı bir savaştan yeni çıkmış (1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı) ve kısa süre önce Mora ve Cezayir gibi önemli topraklarını kaybetmiştir. Devlet kendi içinde de isyanlar ve huzursuzluklar ile uğraşmaktadır. Avrupa devletleri ise 1830 ihtilallerinin yarattığı kendi iç sorunlarıyla meşgul durumdadır. Dolayısıyla Mehmet Ali Paşa Osmanlı Devleti'nin ve Avrupalı Devletlerin durumunu çok iyi gözlemlemiş, bu konjonktürden de çok iyi yararlanarak Suriye'yi işgal etmek için stratejik bir fırsat yakalamıştır (Özkaya Özer, 2007:108; Uçarol, 1979:115; Sanafiri, 1993:8).

17 Haziran 1831 tarihinde Serasker Hüsrev Mehmed Paşa'nın Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'ya hitaben yazdığı mektupta, Mehmed Ali Paşa'nın Akka üzerine harekate hazırlandığına dair bilgi verdiği görülmektedir. Hüsrev Mehmed Paşa mektubunda Mehmed Ali Paşa için "İşkodralı hain" ifadesini kullanmakta ve Paşa'nın kendisine sunulan lütuf ve ihsanın kıymetini bilmeyip Akka üzerine yürüdüğü takdirde perişan olacağını yazmaktadır (BOA, TS.MA.e, No.434, Gömlek No.69). Gelen bilgilerin doğruluğu kısa süre sonra anlaşılmış, Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu Ekim 1831'de iki koldan Suriye'ye girmiş, kısa sürede Gazze, Yafa, Kudüs ve Nablus'u alıp Akka'yı kuşatmıştır. Bunun üzerine Bâbîâli, Mehmed Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'ya bölgeden derhal çekilmesi için iki ayrı mektup göndermiştir. Haremeyn Muhasebecisi Mustafa Nazif Efendi eliyle gönderilen mektup Mehmed Ali Paşa'ya ulaşmıştır. Paşa da cevaben gönderdiği mektupta, Bâbîâli'den Sayda ve Şam'ın kendisine verilmesi ve diğer bazı taleplerde daha bulunmuştur. Bâbîâli, Mehmed Ali Paşa'nın taleplerinin kabul edilemeyeceğini, kendisinin dik başlı hareket ederek kuşatmada ısrar etmesi halinde gereğinin yapılacağını bildirmiştir. İbrahim Paşa'ya Hacı Rasim Efendi eliyle gönderilen ikinci mektubun

ise Paşa'ya ulaşmadığı anlaşılmaktadır (BOA, HAT, No.909, Gömlek No.39792-2; Ahmed Lütfi Efendi, 1999:730).

Bâbîâli, Mehmed Ali Paşa'nın Akka kuşatmasına karşı gereken tedbirleri almaya başlamıştır. Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye alay komutanlarından Mirliya Haydar Bey ve Necip Paşa maiyetlerinde Arabistan'a yakın bölgelere asker gönderilmiştir. Anadolu'da ise topçu ve humbaracı askeri ve bir alay Asâkir-i Mansûre askeri Antalya tarafına gönderilmiştir. Bunun yanında donanmanın her an hazır olması için çalışma da başlatılmıştır. Mısır Valisi Akka üzerine gönderdiği askerini geri çekmez ve hac yolunu tehdit etmeye devam ederse kendisiyle savaşılmaması kararı alınmıştır (BOA, HAT, No.909, Gömlek No.39792-2). Osmanlı Devleti, Mısır Valisi ve oğlu İbrahim Paşa'ya karşı çeşitli askeri tedbirler alırken bu olayla ilgili bir arşiv vesikasında rastladığımız ilginç bir bilgi de devlet yönetiminin bu dönemlerde büyük bir acziyet içinde bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir. Padişaha sunulan bu vesikadan anlaşıldığına göre, Mısır Meselesi konusunda Aziz Mahmud Hüdayî Dergahı'ndaki bir Kuran-ı Kerim'den yıldız falına bakılmış, faldan Mehmed Ali Paşa'nın mağlup olacağı sonucuna ulaşılmıştır (BOA, TS.MA.e, No.1298, Gömlek No.23). Anlaşılan o ki devletin bir taraftan Mehmed Ali Paşa'ya karşı askeri hazırlık yürütürken diğer taraftan da yıldız fallarından da medet umması dönemin idari zihniyetini ve acziyetini göstermektedir.

Mısır ordusunun Kasım 1831'de kuşattığı Akka, altı aylık bir direnişten sonra teslim olmuştur. İbrahim Paşa Akka'dan Şam'a ilerlemiş ve burayı da ele geçirmiştir. Akka kuşatması sırasında Şam Valisi Hacı Ali Paşa'nın Bâbîâli'ye gönderdiği bir vesikada Mehmed Ali Paşa'nın sadece Akka'yı değil Akka ve Sayda taraflarını boydan boya ele geçirmeyi amaçladığı belirtilmektedir. Bu ifadeler aslında Mehmed Ali Paşa'nın daha büyük hedeflerinin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Ahmed Lütfi Efendi, 1999:731-732). Şam üzerinden Humus ve Halep'e ilerleyen ve buraları da ele geçiren İbrahim Paşa, Ağa Hüseyin Paşa komutasında üzerine gönderilen Osmanlı ordusunu Beylan Geçidi'nde 29 Temmuz 1832'de ağır bir bozguna uğratmıştır (BOA, HAT, No. 363, Gömlek No.20148-B; Erten, 2023:70). Osmanlı ordusunun bozguna uğraması üzerine Mehmed Ali Paşa, Osmanlı Devleti'ne Suriye Valiliği'nin kendisine verilmesi şartıyla askerî harekâtı durdurmayı teklif etmiştir. Bâbîâli'nin bu teklifi reddetmesi üzerine Mehmed Ali Paşa'nın emriyle İbrahim Paşa komutasındaki Mısır ordusu, Çukurova üzerinden Anadolu'ya girmiş, süratle ilerleyerek Konya önlerine kadar gelmiştir. 21 Aralık 1832'de ise Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'nın komuta ettiği Osmanlı ordusu ile karşılaşmıştır. Savaşta Osmanlı ordusu Mısır kuvvetleri karşısında bir kez daha ağır bir yenilgiye uğramış ve Sadrazam Reşid Mehmed Paşa da İbrahim Paşa'ya esir düşmüştür (BOA, HAT, No. 359, Gömlek No.20050; Erten, 2023:70). Bu yenilgi İbrahim Paşa'ya İstanbul yolunu açmış, devlette ciddi bir krize neden olmuş, en önemlisi de Mehmed Ali Paşa'nın gücünü ve Osmanlı Devleti'nin o yıllardaki zayıflığını gözler önüne sermiştir.

Arşiv belgelerinde yer alan bilgilere göre, İbrahim Paşa Konya Muharebesinden sonra Anadolu'da bir propaganda faaliyeti başlatmıştır. İbrahim Paşa'nın, Kayseri Kadısına, Ayan ve Müftüsüne gönderdiği mektuplar ile halkı devlete karşı başkaldırıya davet ettiği ve eli silah tutanları ordusuna çağırarak isyana teşvik ettiği görülmektedir (BOA, HAT, No. 355, Gömlek No.19901-A). Üstelik Anadolu halkını yanına çekmeye yönelik bu propagandanın işe yaradığı, Anadolu'da kendisine karşı azımsanmayacak bir teveccühün ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Kayseri Mutasarrıfı, 19 Ocak 1833 tarihinde gönderdiği tahrirâtta Kayseri'den Konya'ya kadar bütün şehir ve kasabaların "kavlen ve fiilen" İbrahim Paşa'ya biat ettiğini yazmaktadır (BOA, HAT, No. 363, Gömlek No.20142-A). İbrahim Paşa, kısa sürede Anadolu'dan temin ettiği askerlerle birlikte ordusunu 200.000 kişiye çıkarmış ve bütün ihtiyaçlarını da Anadolu'dan temin etmeye başlamıştır. Kütahya'ya kadar olan bölgelere de kendi adına vergi toplamak üzere mütesellimler tayin etmiştir (Altundağ, 2021:48).

Mısır ordularının bu beklenmeyecek ölçüdeki hızlı ilerleyişinin İstanbul'u ve Osmanlı hanedanını tehdit etmeye başlaması Avrupalı devletleri de harekete geçirmiştir. Mısır Meselesi bir anda Avrupa diplomasisi için Şark Meselesinin yani Osmanlı Devleti'nin topraklarının paylaşımı mücadelesinin bir parçası haline gelmiştir. Konya mağlubiyetinden sonra sükûnetini

korumaya çalışan Sultan II. Mahmud Avrupalı Devletlerden yardım istemek için harekete geçmiştir. Fakat Avrupa'nın içinde bulunduğu durum nedeniyle bu zannedildiği kadar çabuk ve kolay olmamıştır. O günlerde Fransa, Mehmed Ali Paşa ile olan dostane münasebetleri² nedeniyle en başından beri Mehmed Ali Paşa'nın hamisi rolünü üstlenmektedir. Avusturya ise 1830 İhtilallerinden sonra Rusya'ya yakınlaşmıştır. Ayrıca Avusturya'nın kuvvetli bir donanmasının olmayışı Osmanlı Devleti için Avusturya tercihinin mümkün kılmayacaktır. İngiltere, o dönemde Uzakdoğu'da kurduğu sömürge İmparatorluğu için Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünden yana bir politika izlemektedir. Dolayısıyla sömürgelerine giden yolda güçlü bir Mehmed Ali Paşa İngiltere için büyük tehdit oluşturmaktadır. Zayıf bir Osmanlı Devleti'ni kendi çıkarları açısından her zaman tercih eden Rusya ise güçlü bir Mehmed Ali Paşa'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer almayı dış politikası olarak uygulamıştır. Bu nedenle Bâbüâli'ye ilk yardım elini uzatan da Rusya olmuştur. Ancak Osmanlı Devleti Rusya'nın yardım talebini kabul etmek yerine³ İngiltere'den yardım istemeyi uygun görmüştür (Tuncer, 1996:88-89; Altundağ, 2021:53).

Sultan II. Mahmud, Beylan Muharebesinden hemen sonra önce İngiltere ile temasa geçerek (BOA, HAT, No.368, Gömlek No. 20341) Mehmed Ali Paşa'ya karşı yardım temin etmek için özel elçi olarak Namık Paşa'yı Londra'ya göndermiştir. Mirliya Namık Paşa, Viyana ve Paris'e uğrayarak Mısır Meselesi ile ilgili temaslarda bulunmuş ve İngiltere'den, masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmak üzere 15 adet savaş gemisi istemiştir (BOA, HAT, No.362, Gömlek No. 20106; Erten, 2023:71). Ancak her ne kadar Bâbüâli İngiltere'den yardım seçeneğini tercih etmişse de bazı çekinceleri de vardır. İngiltere'nin istenen gemilere karşılık yüksek bir fiyat talep edebileceği düşünülmektedir. Aslında İngiliz donanmasının denizlerde sürekli faaliyet halinde olması zaten ciddi miktarlarda paralar sarf ettiğini göstermektedir. Ayrıca Bâbüâli, İngiltere'nin Mehmed Ali Paşa'ya karşı Osmanlı Devleti'ne yardım ederek menfaat elde edeceğine inanmaktadır. Bâbüâli'ye göre, İngilizler bütün bunları düşünüp fırsattan istifade etme yoluna gitmemeli ve Osmanlı Devleti'nden yüksek bir fiyat talep etmemelidir. Bâbüâli, Mirliya Namık Paşa'ya İngiltere'nin gemiler için talep edeceği paranın çok yüksek olması durumunda İstanbul'un bilgilendirilmesini istemektedir (BOA, HAT, No.362, Gömlek No. 20106; No.908, Gömlek No. 39770). Anlaşıldığı üzere Bâbüâli, İngiltere yardımını tercih etmekle birlikte bu devletin fırsattan istifade etmeye çalışmasından da endişe duymaktadır.

İngiltere'den talep edilen savaş gemilerine İngiltere'nin cevabı beklenirken bir taraftan da Bâbüâli'de konu hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Hükümet yetkilileri, İngiltere'den istenilen savaş gemileri talebine olumlu cevap verilmesi halinde bile gemilerin gelmesinin bir hayli vakit alacağını düşünmektedir. Bâbüâli'ye göre, bu zaman zarfında devlet eli kolu bağlı durmamalı, bir takım tedbirler almalıdır. Bunun için derhal Avrupalı Devletlerin İstanbul'daki elçileri ile görüşmeler başlatılmıştır. Görüşmelerin amacı, İbrahim Paşa'ya karşı desteklerini sağlamaya çalışmaktır. İlk olarak İngiliz elçisi ile görüşülmüş bu görüşmede elçi, Osmanlı Devleti'nin Mehmed Ali Paşa'ya karşı hemen harekete geçmesinin istenmediğini ifade etmiştir. Elçiye göre Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den istediği yardım gelecektir. Yapılan görüşmelerde, İngiliz elçisi Bâbüâli'ye, Mehmed Ali Paşa'nın affının söz konusu olup olamayacağını sormuştur. Verilen cevapta Bâbüâli, bunun kesinlikle söz konusu olamayacağını söylemiştir. Yine aynı belgeden anlaşıldığı üzere İngilizler, Mehmed Ali Paşa'nın affedilmesi halinde gönderilecek gemiler için yapılan masrafların boşa gitmesinden endişelenmektedir. Bu konuda İngilizler Bâbüâli'den güvence istemektedir. İngilizlerin bu çekincelerine karşın Bâbüâli, İngiliz elçisine affın mümkün olamayacağını ve konudaki endişelerinin yersiz olduğunu bildirmiştir. Hükümet

² Mehmed Ali Paşa'nın Fransa hayranlığı gençlik yıllarına dayanır. Gençliğinde, Kavala'da ticaretle uğraşan tüccar Leon'dan gördüğü maddi manevi destek bu hayranlığın sebebi olmuştur. Bu dostluk ve hayranlık ilerleyen yıllarda da devam etmiş, Mısır Valisi olduğu dönemde ordu ve donanmasını Fransa'dan getirttiği uzmanlarla yenileyerek güçlendirmiştir. Ayrıca eğitim amaçlı Fransa'ya öğrenciler göndererek bu devletle olan ilgisi ve işbirliğini devam ettirmiştir. Bu ilgi ve alaka karşılığında Fransa Devleti de Mehmed Ali Paşa'ya her türlü desteği vererek güçlenmesini sağlamaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı güdümünde olabilecek Mehmed Ali Paşa'yı tercih etmiştir.

³ Rusya'nın Balkanlar ve Akdeniz'de uyguladığı politikalar Osmanlı Devleti için bir tehdit olarak görülmektedir. Rusya'nın tarihten gelen Osmanlı toprakları üzerindeki bilinen emelleri Rus yardımının istenmemesinin sebebi olmuştur.

ayrıca İngiltere'den istenilen savaş gemileri gelirse Mısır ordusunun durdurulabileceğini düşünmektedir. Hatta Bâbiâli bu işin sadece deniz kuvvetleri ile çözüleceğine ve kara harekâtına gerek kalmayacağına inanmaktadır (BOA, HAT, No.367, Gömlek No. 20280).

Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlerden yardım temin edebilmek için özel elçi olarak İngiltere'ye gönderdiği Namık Paşa, İngiltere'den önce Paris'e uğramıştır. Burada Fransa Kralı Louis Philippe ile görüşmüştür. Kral, Fransa ile Osmanlı Devleti'nin kadim dostluğundan bahisle Namık Paşa'ya her türlü yardımda bulunacağını ifade etmiştir (BOA, HAT, No.372, Gömlek No. 20392-D). Buradan İngiltere'ye geçen Namık Paşa, Kral IV. William ve hariciye nâzırı ile ikili görüşmelerde bulunmuştur (BOA, HAT, No.833, Gömlek No. 37560-K). Bu dönemde Osmanlı yanlısı tutumu ile bilinen İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, Osmanlı Devleti'nin varlığının Hindistan yolunun güvenliği için önem arz ettiğini düşünmektedir. Ancak Dışişleri Bakanının bu düşüncesine rağmen o sırada Belçika sorunu ile meşgul olan İngiltere Osmanlı Devleti'nin talebine olumsuz yanıt vermiştir (Tuncer, 2000:33; Soy, 2007:146). Namık Paşa İngiltere'den gönderdiği 2 Mart 1833 tarihli tahrirâtta (resmi yazıda) İngiltere Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşme hakkında bilgi vermektedir. Paşa, bu görüşmede Bakanın, vekillerin henüz karar vermediğini söylediğini, bunun da İngiltere'nin yardım etmeyeceği anlamına geldiğini ifade etmektedir. Namık Paşa bu nedenle İngiltere'de kalmasının beyhude olacağını yazmaktadır (BOA, HAT, No.833, Gömlek No. 37560-M).

Namık Paşa, İngiltere Kralı ve Hariciye Nâzırının vermiş olduğu dört adet tahrirât ile İstanbul'a dönmüştür. Tahrirâtlardan birinde Kral, donanmada kullanılmak üzere 20 adet topun kundaklarıyla imal edilerek gönderileceğini yazmaktadır (BOA, HAT, No.372, Gömlek No. 20392-C). Buradan anlaşıldığı üzere İngiltere, savaş gemisi talebine verdiği olumsuz yanıtı karşılık böyle bir jest yapma yoluna gitmiştir. Diğer tahrirât ise padişahın Namık Paşa ile gönderdiği nâme-i hümayuna İngiltere Kralı IV. William'ın, cevabı niteliğindedir. İngiltere Kralı; Osmanlı Devleti'nin talep etmiş olduğu harp gemilerinin "bazı ahvâl ve mülâhâzât-ı âzime sebebiyle" gönderilemeyeceğini ifade etmektedir. Kral, İngiltere'nin Mehmed Ali Paşa'ya karşı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunacağını da vurgulamaktadır (BOA, HAT, No.372, Gömlek No. 20392-1-B). İngiltere Kralı Osmanlı Devleti'ne çeşitli tavsiyelerde de bulunmakta; "yoldan çıkmış" Mehmed Ali Paşa ile müzakere amacıyla Halil Paşa'yı Mısır'a göndermesini telkin etmektedir. Ayrıca İngiltere Kralı, Amerika'daki Kolombiya Cumhuriyeti Maslahatgüzarı olan Colonel Campel'i Mehmed Ali Paşa ile görüşmek üzere Mısır'a gönderdiğini yazmaktadır. İngiltere Campel'e, Mehmed Ali Paşa ile görüşmesinde isyanına devam etmemesi gerektiğini aksi takdirde İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak destekleyeceğini söylemesi talimatını vermiştir (BOA, HAT, No.372, Gömlek No. 20392-1-B). Görüldüğü gibi İngiltere aslında Mehmed Ali Paşa'nın başlattığı isyanın İngiltere için yarattığı tehlikenin farkındadır. Ancak İngiliz Hariciyesi, bölgede cereyan eden olayları izleyerek bir süre beklemede kalma politikasını benimsemiştir. Namık Paşa'nın getirdiği diğer iki tahrirât ise Sadâret Makamı'na hitaben yazılmıştır. Bunların biri dönemin İngiltere Başbakanı tarafından, diğeri ise Hariciye Nâzırı tarafından gönderilmiştir. Bu tahrirâtlarda da benzer ifadeler kullanılmıştır (BOA, HAT, No.372, Gömlek No. 20392; HAT, No.372, Gömlek No. 20392-A; Erten, 2023:71).

Namık Paşa'nın İngiltere'de bulunduğu sırada Rusya da harekete geçerek Bâbiâli'ye Mehmed Ali Paşa'ya karşı yardım teklif etmiştir. Rusya bununla da kalmamış, Eflak-Boğdan bölgesindeki generallerinden Kislof aracılığıyla Mehmed Ali Paşa'ya bir uyarı mektubu göndermiştir (Mayıs 1833). Bu mektupta Kislof, Rusya'nın Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne isyan etmesini uygun bulmadığını belirtmiştir. Ayrıca Kislof mektubunda, Mehmed Ali Paşa'ya, isyanından vazgeçmediği takdirde Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacağı uyarısında da bulunmuştur. Hatta Rusya, bu amaçla 40 bin kadar süvari ve piyadesini hazırlamış ayrıca ihtiyaç halinde kullanılmak üzere Karadeniz'deki donanmasını da harekete geçirmiştir (BOA, HAT, No.1137, Gömlek No. 45273-A; HAT, No.356, Gömlek No. 19998).

Bâbiâli, Rusya'nın yardım teklifine sıcak bakmasa da padişahın isteği üzerine Rusya'nın teklifi meşveret meclisinde görüşülmüştür. Görüşmeler neticesinde Konya yenilgisinin orduyu çok yıprattığı bu nedenle dışarıdan yardım almanın gerekli olduğu kararına varılmıştır. Ancak Rus

yardımlı konusunda meclisin çekinceleri vardır. Rusya'nın yardım teklifinin İngiltere ve Fransa'yı rahatsız etmesinden ve bu konuda Osmanlı Devleti'ne baskı yapılabileceğinden endişe edilmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın teklifinin kabulünün ne gibi sonuçlar doğuracağını meclis kestirememektedir (BOA, HAT, No.369, Gömlek No. 20356).

Bu gelişmeler devam ederken Fransa maslahatgüzarı Bâbîâli'ye gelerek, Mehmed Ali Paşa ile yapılacak görüşmeler yoluyla İbrahim Paşa'nın ilerleyişinin durdurulup meselenin çözülebileceğini söylemiştir. Meşveret meclisi, konu hakkında Fransa elçisi ile görüşülerek elçiye “elinizden gelirse İbrahim Paşa'yı durdurun, aksi takdirde Rusya'nın yardım teklifi kabul edilecektir” denilmesini uygun görmüştür. Danışma meclisi aynı cevabın İngiltere elçisine de verilmesine karar vermiştir. Meclis, her ihtimali değerlendirmekte Fransa ve İngiltere'nin arabuluculuk girişimlerinin işe yaraması halinde Rusya'nın göndereceği yardım kuvvetlerinin kullanılmasına gerek kalmayacağını düşünmektedir. Yine de tedbirin elden bırakılmaması açısından her ihtimale karşı Rusya'nın yardımının kabul edilmesi münasip görülmüştür (BOA, HAT, No.369, Gömlek No. 20356). Görüldüğü üzere Osmanlı diplomasisi bu dönemde denge siyasetini uygulamakta bunu da Fransa, İngiltere ve Rusya ile yapılan görüşmelerde göstermektedir. Bâbîâli, diplomatik olarak Şark Meselesi bağlamında hem dönemin iki önemli devleti olan İngiltere ve Fransa ile görüşmelerini devam ettirmiş hem de Rusya'nın yardım ve desteğini bir kenarda tutabilmek için bu devletle de görüşmelerini sürdürmüştür.

Rusya ile müzakereler devam ederken Rusya'daki Osmanlı elçisine yazıldığı anlaşılan tahrirâtta, “İngiltere ve Fransa, Rusya-Osmanlı ittifakını istemiyorsa Mehmed Ali Paşa'nın önünü kesmeleri gerekir” denilmektedir. Elçiye, mesele çözülene kadar İngiltere, Fransa ve Rusya ile olan ilişkilerde ihtiyatlı davranılması gerektiği hatırlatılmaktadır (BOA, TS.MA.e, No.381, Gömlek No.21). Bütün bunlar da bize Osmanlı Devleti'nin devletler arasında bir denge kurmaya çalıştığını göstermektedir. Bâbîâli; İngiltere, Fransa ve Rusya arasındaki rekabetin farkındadır. Mısır Meselesinde İngiltere ve Fransa'nın desteğini alabilmek için bu rekabeti kullanmakta ve kendisine yardım edilmediği takdirde Rusya'nın yardımına başvurmak zorunda kalacağını söyleyerek bu devletlere bir nevi uyarıda bulunmakta ve denge siyaseti politikasını ortaya koymaktadır.

İngiltere'nin Osmanlı'nın yardım talebi karşısında isteksiz davranması, meclisin de Rusya'nın yardım teklifinin kabul edilmesinden yana tavır alması üzerine II. Mahmud, istemeyerek de olsa Rusya'nın teklifini kabul edecektir. Bunun üzerine Rusya hiç vakit kaybetmeden donanmasını İstanbul önlerine göndermiştir (Takvim-i Vekayi: 1833, 2). Rus donanmasının İstanbul Büyükdere mevkiinde görünmesi Büyük Güçler arasındaki rekabeti daha da artırmıştır. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı bu denge siyaseti İngiltere Parlamentosu'nu da karıştırmış ve parlamentoda ciddi tartışmalara neden olmuştur. İngiltere Kralı parlamentoda yaptığı konuşmasında Başbakanı, İngiltere'nin kadim dostu Osmanlı Devleti'ne Mısır Meselesinde yardım etmeyerek onu Rusya yardımına mecbur bırakmakla suçlamıştır. Hatta parlamentoda, vekiller arasında Osmanlı Devleti'nin istediği gemilerin verilmediği gündeme getirilmiş oysa İngiltere'nin Portekiz'e istediği yardımı yaptığı hatırlatılmıştır (BOA, HAT, No.360, Gömlek No. 20057). Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti'nin izlediği siyaset başarılı olmuş, İngiltere ve Fransa'nın endişelenmesine hatta iç siyasette münakaşalara sebebiyet vermiştir. En önemlisi ise İngiltere ve Fransa, Rusya'yı İstanbul'dan uzaklaştırmanın tek yolunun Mısır Meselesinin bir an önce çözülmesine bağlı olduğunu görmüştür. Bu nedenle taraflar arasında yoğun bir diplomasi trafiği başlamıştır. Bu diplomasi trafiğinde Fransızlar ön plana çıkmış onların teşvikiyle Mehmed Ali Paşa ile görüşmek üzere Tophane Müşiri Halil Rifat Paşa Mısır'a gönderilmiştir (BOA, HAT, No.368, Gömlek No. 20321). İstanbul'da ise siyaset fazlasıyla hareketlenmiş, bugüne kadar bir maslahatgüzarla temsil edilen Fransa, İstanbul'a bir büyükelçi göndermiştir. Rusya ise İstanbul'daki elçisini geri çekerek, Çar'ın yakın adamı olarak ile bilinen deneyimli diplomat Kont Orlof'u geniş yetkilerle İstanbul'a büyükelçi olarak göndermiştir (BOA, HAT, No.350, Gömlek No. 19814).

İstanbul'da diplomasi trafiği devam ederken İbrahim Paşa da ordusuyla Kütahya yakınlarına kadar gelmiştir. Buradan Fransa elçisine mektup gönderen İbrahim Paşa şimdilik babasının emri

ile bir müddet Kütahya'da bekleyeceğini bildirmektedir (BOA, TS.MA.e, No.452, Gömlek No.28). Bu sırada Mehmed Ali Paşa ile devam eden müzakerelerden de bir netice alınamamıştır. Mısır Valisi artık Suriye'nin tamamı ile de yetinmemekte ve Adana'nın da kendisine verilmesini talep etmektedir. Hatta İbrahim Paşa'nın babasına gönderdiği mektuplardan ve Mehmed Ali Paşa'nın cevabi ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Avrupalı devletlerden korkmadıklarını ve Anadolu'da ilerlemeye devam edeceklerini açıkça beyan etmektedirler (Altundağ, 2021:73-74). Tophane Müşiri Halil Rıfat Paşa'nın Mehmed Ali Paşa ile yaptığı görüşmeler hakkında Bâbîâli'ye gönderdiği tahrirâtan anlaşıldığı kadarıyla Mehmed Ali Paşa, kendisine verilen eyaletlerle yetinmeyeceğini söylemektedir. Sayda, Trablusşam, Şam ve Halep eyaletleri ile İçel ve Alaiye sancaklarının da kendisine verilmesini talep etmekte, istekleri yerine getirilmediği takdirde ordusunun İstanbul'a kadar gideceği tehdidinde bulunmaktadır (Ali Fuad, 1928:88-95).

Mehmed Ali Paşa'nın bu uzlaşmaz tavırları neticesinde tedbir amaçlı Rusların Odesa'daki kara birlikleri de İstanbul'a davet edilmiştir (Biliniş, 2012:109). Bu durum İngiltere ve Fransa için Mısır Meselesinin önemini bir kat daha artırmıştır. Bunun sonucu olarak da İngiltere, Rusya'nın Osmanlıya yapacağı yardımın Osmanlı Devleti üzerindeki Fransa-Rusya rekabetini kızıştıracaklarını söyleyerek Osmanlı Devleti'ni uyarılmış, Rus yardımı konusunda ihtiyatlı davranılması gerektiğini hatırlatmıştır (BOA, HAT, No.350, Gömlek No. 19814). Fransa ise İbrahim Paşa'nın ordusuyla Kütahya'ya kadar gelmiş olmasına rağmen hâlâ Mehmed Ali Paşa ile Osmanlı Devleti'nin anlaşabileceğini savunmaktadır. Dolayısıyla hem İngiltere hem de Fransa, Rusya'nın yardımına lüzum olmadığı konusunda Bâbîâli'yi ikna etmeye çalışmaktadır (Altundağ, 2021:88). İçinde bulunulan zor şartlara rağmen Osmanlı diplomasisi gerek İngiltere ve Fransa gerekse Rusya ile dengeli bir politika izleme çabasını devam ettirmektedir.

Bâbîâli, Fransa ve İngiltere'nin ısrarı üzerine Mehmed Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa ile yaptığı görüşmelerden bir sonuç alamamıştır. Bir taraftan da İstanbul'daki Rus elçisi ile görüşmeler devam etmektedir. Bu görüşmelerde Rus elçisi, Fransa'nın telkinlerine rağmen İstanbul'da Rus askerlerinin ve donanmasının kalmaya devam edeceğini belirtmiştir. Elçi, Fransa'nın Mısır yönetimine temayülü olduğu söyleyerek Fransızlara güvenilemeyeceğini Bâbîâli'ye beyan etmiştir. Fransızların Mısır Meselesindeki tutumlarının Osmanlı karşıtı olduğu hususundaki Rus görüşünü ortaya koyabilmek için Rusya, Fransa'ya, Mısır Meselesinde Osmanlı Devleti'ni mi yoksa Mehmed Ali Paşa'yı mı korudukları sormuştur. Fransa ise amaçlarının Osmanlı Devleti'ni muhafaza etmek olduğunu söylemiştir. Rusya "o halde bizim muradımız da sizinle aynıdır" cevabını vermiştir. Rusya, Mehmed Ali Paşa ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşma imzalanmadan kesinlikle İstanbul'dan askerini ve donanmasını çekmeyeceği mesajını Fransızlara vermiştir (BOA, HAT, No.365, Gömlek No. 20192; TS.MA.e, No.243, Gömlek No.27).

Osmanlı Devleti ve Rusya'nın kararlı tutumu karşısında Fransa politika değişikliğine giderek Bâbîâli'ye, elçisi vasıtasıyla Mehmed Ali Paşa ve İbrahim Paşa'yı anlaşmaya mecbur edecek yeni bir teşebbüste bulunulduğunu bildirmiştir. Fransızlar İbrahim Paşa'nın inadından vazgeçip kısa süre içerisinde Anadolu'yu terk etmesini beklemektedir. Aynı gün İngiliz elçisi de Bâbîâli'ye gelmiş ve Fransa'nın haberini doğrulayarak Mısır ile anlaşmanın kısa sürede yapılacağını bildirmiştir (Mayıs 1833) (BOA, HAT, No.365, Gömlek No. 20192; TS.MA.e, No.243, Gömlek No.27). Görüldüğü gibi İngiltere ve Fransa her iki tarafa yönelik bir oyalama taktiği yürüterek zaman kazanmaya çalışmaktadır. Zira onlar için Mısır Meselesinin hangi şartlarda çözüleceği hususu önemli değildir. Onlar için önemli olan konu Rusların bir an evvel İstanbul'dan ve Boğazlardan çekilmesidir. Rusya'nın da Mısır Meselesinin Osmanlı Devleti için en iyi şartlarda çözülmesi gibi bir derdi yoktur. Rusya, Mısır Meselesini kendi çıkarları doğrultusunda yorumlayarak güçlü bir Mehmed Ali Paşa yerine zayıf bir Osmanlı Devleti'ni tercih sebebi olarak görmektedir.

Fransa, Bâbîâli nezdinde yoğun bir diplomasi yürütmekte, Rus askeri ve donanmasının İstanbul'dan ayrılması için var gücüyle çalışmaktadır. Bâbîâli'yi Mehmed Ali Paşa ile daha iyi şartlarda bir anlaşma sağlayacağına dair ikna etmeye gayret etmektedir. Hatta Fransa, Mehmed Ali Paşa'yı ikna etmek için Brest ve Tolun limanlarındaki iki savaş gemisinin Akdeniz'de bulunan Fransız donanmasına katılarak savaş kabiliyetinin artırıldığını Paşa'ya bildirmiştir. Fransızlara

göre, Mehmed Ali Paşa'nın talebi olan Adana, Tarsus, İçel ve Alaiye gibi yerlerin verilmesine İngiltere ve Rusya da razı olmayacaktır. Fransa İbrahim Paşa'nın Anadolu'dan bir an önce askerlerini çekmesi ve Berrüş-şam'a (Sayda) çekilmesi için çalışmaktadır (BOA, TS.MA.e, No.243, Gömlek No.27). İngiltere'de aynı şekilde Adana'nın Mehmed Ali Paşa'ya verilmesini kabul etmeyeceklerini açıkça söylemektedir (BOA, HAT, No.350, Gömlek No. 19814). Ancak ne gariptir ki aynı İngiltere kısa bir süre sonra ne pahasına olursa olsun Rusya'nın İstanbul ve Boğazlardan uzaklaştırılmasını kendi çıkarları için elzem gördüğünden Mehmed Ali Paşa'nın istediği Adana'nın verilebileceğini söylemeye başlamıştır.

Bütün bu diplomatik, siyasi ve askeri gelişmelerden sonra Osmanlı Devleti, uyguladığı denge siyasetinin başarılı olmasından ve Rus yardımının İngiltere-Fransa işbirliğini rahatsız etmesinden memnun görünmektedir. Bâbîâli'ye göre, Avrupalı Devletler olayın vehametini anlamışlar, Osmanlı Devleti ile Mehmed Ali Paşa arasında mutabataklık sağlamak için meseleye müdahil olmuşlardır (BOA, HAT, No.369, Gömlek No. 20346). Hakikaten Fransa bir maslahatgüzarını İbrahim Paşa ile görüşmek üzere Kütahya'ya bir başka memurunu ise Mısır'a Mehmed Ali Paşa'ya göndermiştir (BOA, HAT, No.360, Gömlek No. 20071). İngiltere de öncesinde ciddiye almadığı yardım talebini geç de olsa cevaplayarak donanmasını İskenderiye'ye göndermiştir (Altundağ, 2021:95-96; Erten, 2023:73). Bu sırada Fransa maslahatgüzarının Kütahya'da İbrahim Paşa ile yürüttüğü müzakereler semeresini vermiş taraflar arasında anlaşmaya varılmıştır.

2. Kütahya Antlaşması ve Mısır Meselesinin Uluslararası Boyutu

Osmanlı Devleti'nin valisi Mehmed Ali Paşa ile 14 Mayıs 1833 tarihinde imzaladığı Kütahya antlaşması ile Mehmed Ali Paşa'nın elde ettiği kazanımlar oldukça fazladır: Mısır ve Girit eyaletleri ile Sayda, Şam ve Trablus-Şam, eyaletleri; Kudüs ve Nablus sancakları Mehmed Ali Paşa'nın uhdesine bırakılıyor, oğlu İbrahim Paşa'ya ise Cidde ve Adana veriliyordu (BOA, TS.MA.e, No.712, Gömlek No.19; HAT, No.362, Gömlek No. 20111; HAT, No.359, Gömlek No. 20055-A; C.DH, No:68, Gömlek No.3383). Kütahya Antlaşması özellikle İngiltere'ye rahat bir nefes aldırılmış, hem Mehmed Ali Paşa'nın bağımsızlık hayallerinin önü kesilmiş hem de Rusya'nın İstanbul'da kalması için bir sebep kalmamıştı. İngiltere'nin daha önce verilmesine rıza göstermeyeceğini söylediği Adana ve diğer yerlerin Mehmed Ali Paşa'ya verilmesi savaşı kaybeden taraf olarak Osmanlı Devleti'nin bedel ödemesi olarak görülmüştür. İngiltere ve Fransa için artık en önemli mesele, Rusya'nın bir an önce ordu ve donanmasını alıp Osmanlı sınırlarını terk etmesi olacaktır.

Yaşanan bu gelişmeler Avrupalı devletler tarafından Anadolu'dan askerlerini çekmesi hususunda İbrahim Paşa'ya bir baskı unsuru olarak kullanılmıştır. Osmanlı Devleti de İbrahim Paşa'ya gönderdiği tahrirle Anadolu'dan ayrılmasını istemiştir. Ayrıca Takvim-i Vekayi'de yayımlanan padişah fermanı ile İbrahim Paşa'nın affedildiğini de kendisine bildirmiştir (BOA, HAT, No.361, Gömlek No. 20101). Osmanlı Devleti'nin Kütahya'dan çekilmesi talebine karşılık İbrahim Paşa, "Kütahya'dan ben kalker giderim durmam lâkin Fransa ve İngiltere, Moskov ile muharebe edecektir. Moskovlunun İstanbul'a asker ve donanma göndermesi dostluk olmayıp, Boğazları şimdiden tutup maslahatını sağlamak içindir" şeklinde cevap vermiştir. Bâbîâli de İbrahim Paşa'ya cevaben "sizin bu taraftan hareket etmeniz ile cümlesi bertaraf olur" şeklinde karşılık vermiştir (BOA, HAT, No.357, Gömlek No. 20020). Görüldüğü üzere İbrahim Paşa Anadolu'dan çekilmeyi arzu etmemektedir.

Kütahya Antlaşması'ndan sonra Fransa da Rusya'nın İstanbul'dan hemen çekilmeyeceğinden endişe duymaktadır. Fransız elçisi, Bâbîâli'ye bu husustaki kaygısını iletmiş, Rusya'nın donanmasını çekmeyip biraz daha asker ve donanma getirme niyetinde olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine mesele Bâbîâli'de müzakere edilmiştir. Müzakere sonucunda Fransa'nın Rus donanmasının İstanbul'dan çekilmesi için ısrar ettiği ancak İbrahim Paşa tehlikesi bertaraf edilmeden Rus donanmasının gönderilmesinin münasip olmayacağını uygun bir lisanla Fransız elçisine bildirilmesi kararı alınmıştır. Hatta Fransa elçiliğinden gelecek cevaba göre gerekirse Fransa Sefarethanesi'ne gidilerek elçi ile bizzat görüşmenin uygun olacağı kararlaştırılmıştır (BOA, HAT, No.366, Gömlek No. 20234). Aynı şekilde İngiltere de Rusya'nın donanmasını bir

an evvel İstanbul'dan çekmesini beklemekte fakat Fransa'nın aksine daha sakin ve ihtiyatlı bir davranış sergilemektedir (Altundağ, 2021:114).

Rus elçisi Kont Orlof'un dediği gibi Kütahya Antlaşması aslında hakiki bir barış temin etmemiş, ancak 5-6 yıl sürecek bir sulh sağlamıştır (Altundağ, 2021:99; Erten, 2023:73). Antlaşma, Mısır Meselesini geçici olarak çözüme kavuşturmuş fakat iki tarafı da memnun etmemiştir. Üstelik Osmanlı Devleti'nin itibar kaybetmesine ve dış politikada zor durumda kalmasına neden olmuştur. Mehmed Ali Paşa'nın güçlenmesi, Osmanlı merkezi otoritesinin zayıflaması neticesi ilerleyen yıllarda yeni çatışmaların ve diplomatik sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sultan II. Mahmud, İngiltere ve Fransa'dan beklediği desteği alamayınca, denge politikası gereği Rusya ile ilişkilerini devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti dış politikasındaki değişimi gösteren bu durum aynı zamanda Bâbüâli'nin yeni bir denge politikasına yönelmesi olarak değerlendirilebilir.

3. Hünkâr İskeleyi Antlaşması ve Sonuçları

Bu karmaşık dönemde Sultan II. Mahmud, Kütahya Antlaşmasının Mehmed Ali Paşa tehlikesini tamamen ortadan kaldırmadığına inanmaktadır. Bunun için müttefiki Rusya'yı kaybetmemek adına Rusya'nın da talebi üzerine antlaşma yoluna gitmiştir. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Serasker Hüsrev Paşa'nın Hünkâr İskeleyi'nde bulunan konağında yapılan görüşmeler (BOA, HAT, No.1045, Gömlek No. 43186) neticesinde Hünkâr İskeleyi Antlaşması imzalanmıştır (8 Temmuz 1833). Altısı açık biri gizli olmak üzere yedi maddeden oluşan ve bir ittifak antlaşması niteliği taşıyan Hünkâr İskeleyi Antlaşması'ndan iki gün sonra Rusya askerleri İstanbul'dan ayrılacaktır. Antlaşma genel anlamda tarafların güvenlikleri ile ilgili meselelerde birbirlerine yardımda bulunabileceklerine dair bir antlaşma niteliğinde gözükmektedir. Osmanlı Devleti'nin herhangi saldırıya uğraması durumunda Rusya'nın yardımını öngörmektedir. Antlaşmaya eklenen gizli madde ise Rusya'ya bir saldırı durumunda Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Boğazı'nı bütün devletlere kapatacak olması yükümlülüğüdür⁴ (BOA, HAT, No.1169, Gömlek No. 46234; Altundağ, 2021:116-118; Sertoğlu, 2011:2933). Rusya bu şekilde kendisi için hayati bir fayda elde ediyor, düşman devletleri Karadeniz'den uzaklaştırmış oluyordu. Osmanlı Devleti'ni ise bir bakıma Rusya'nın himayesine sokuyordu.

Hünkâr İskeleyi Antlaşmasını öğrenen İngiltere ve Fransa büyük bir telaşa kapılmış ve derhal antlaşmayı protesto etmişlerdir. İki devlet protesto ile de yetinmeyerek Akdeniz'deki deniz güçlerini artırmış, İngiliz ve Fransız donanmaları yeniden Çanakkale önlerine demirlemişlerdir. İngiltere, Fransa'ya Karadeniz'deki Rus donanmasının yakılmasını bile teklif etmiştir (Altundağ, 2021:119; Karal, 1988:138). Kont Orlof İstanbul'daki Rus elçisi Butenef'e gönderdiği 17 Temmuz 1833 tarihli mektupta; İngiltere ve Fransa'nın Hünkâr İskeleyi Antlaşması'na bu denli tepki göstermesini anlayamadığını, İngiliz ve Fransız donanmalarının Bozcaada önlerine kadar gelmesini hayret ve şaşkınlıkla karşıladığını ifade etmektedir. Osmanlı Devleti'nin iki devlet arasında yapılan ittifak ile ilgili İngiltere ve Fransa elçilerine gereken cevabı verdiğini belirten Orlof, Osmanlı Devleti'nin hangi devlet ile isterse antlaşma yapabileceğini buna kimsenin itiraz etmemesi gerektiğini söylemektedir. Üstelik Kont Orlof'a göre ortada korkulacak bir şey de yoktur. Orlof ayrıca antlaşmanın Boğazlardan ecnebi devletlere ait gemilerin geçişini engelleyecek bir madde teklif etmediğini iddia etmektedir. Osmanlı Devleti istediği takdirde Rus donanma ve askerinin yardım için hazır olduğunu ve Rusya'nın ittifaka sadık olduğunu da yazmaktadır (BOA, HAT, No.1169, Gömlek No. 46237-A).

Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nın yarattığı yeni krizin Bâbüâli'yi zor durumda bıraktığı görülüyor. Nitekim Rusya Hariciye Nâzırı'nın İstanbul'daki Rus elçisine gönderdiği mektuptan bunu görmek mümkündür. Mektupta, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ittifakın Osmanlı Devleti'nin dostları olan Avrupalı devletlerde kırgınlığa yol açtığı, Osmanlı Devleti'nin bu

⁴ Antlaşmanın maddeleri için bkz: BOA, HAT, No.1169, Gömlek No. 46234; BOA, A.DVN.NMH, No. 1, Gömlek No. 16; BOA, A.DVN.NMH, No. 1, Gömlek No. 17; BOA, A.DVNS.NMH.d, No.11, Gömlek No. 165; BOA, A.DVNS.NMH.d, No. 11, Gömlek No.166; BOA, A.DVNS.NMH.d, No.11, Gömlek No.169; BOA, A.DVNS.NMH.d, No. 11, Gömlek No. 170.

antlaşmayı imzalamak gibi bir mecburiyeti olmadığı hatırlatılmaktadır. Antlaşmanın, padişahın ülkesini muhafaza etmek için aldığı bir tedbir olduğu vurgulanmaktadır. Mektubun devamında “İngiltere ve Fransa’nın Osmanlı Devleti’ni taciz etmeye, korkutmaya hakları yoktur” denilerek Bâbiâli’nin rahatsızlığı dile getirilmektedir. Yine mektubun devamında “hiçbir devlet Osmanlı Devleti’nin böyle bir antlaşma imzalamasına muhalefet edemez, İngiltere ve Fransa antlaşmanın maksat ve tabiatına vakıf olduklarında Avrupa ile ilgisi olmadığını görecektir” denilmektedir (BOA, TS.MA.e, No.547, Gömlek No.5). Mektuptan da anlaşıldığı üzere Hünkâr İskelesi Antlaşması Avrupa Devletleri üzerinde şok etkisi yaratmış, Rusya’nın Boğazlara inme stratejisinin başarısı olarak görülmüştür. Rusya ise İngiltere ve Fransa’nın tepkilerini bertaraf etmek için antlaşmanın tamamen Osmanlı padişahının istekleri doğrultusunda yapıldığını öne sürerek baskıdan kurtulmaya çalışmıştır.

Rus elçisi Butenef, Eylül 1833’de Bâbiâli’ye gönderdiği bir mektupla bir takım tavsiyelerde bulunmaktadır. Mektupta, İngiltere ve Fransa tarafından Hünkâr İskelesi Antlaşmasını protesto niteliğinde gönderilen takrirlere cevap verilmesi istenilmektedir. Antlaşmanın Avrupa’ya ilgilendirmede, sadece Devleti Aliyye’nin muhafazası için imzalandığı ve hiçbir devlete bir zararı olmadığını Bâbiâli tarafından açıklanması tavsiye edilmektedir. Ayrıca Bâbiâli’nin, Avrupalı Devletlerin elçilerine antlaşmanın bir suretini gönderilmesi de uygun olacaktır. Rus elçisi Butenef, mektubunda söz konusu takrirlere yazılı bir cevap verilmediği takdirde Devlet-i Aliyye’nin kendisine yapılan protestonun sonuçlarını kabul etmiş sayılacağını söylemektedir. Bu durumun Rusya İmparatoru’nu da rahatsız edeceği yorumunda bulunmaktadır (BOA, TS.MA.e, No.578, Gömlek No.34).

Hünkâr İskelesi Antlaşması Avrupalı devletlerin iki gruba ayrılmasına neden olmuştur. Birinci grupta İngiltere ve Fransa, ikinci grupta ise; Rusya, Avusturya ve Prusya yer almaktadır. İngiltere ve Fransa’nın antlaşmaya tepkisi Rusya, Avusturya ve Prusya’ya bir araya getirmiştir. Bu devletler aralarında 18 Eylül 1833 tarihinde Münchengratz Antlaşması’nı imzalamıştır.⁵ Antlaşmada; bir devletin isterse başka bir devletin yardımını talep edebileceğini böyle bir durumda üçüncü bir devletin buna müdahil olamayacağını kabul etmişlerdir. Eğer böyle bir müdahale söz konusu olursa bu üç devlet bu duruma karşı çıkacak ve birlikte savaşacaklardır (Altundağ, 2021: 123-128; Sertoğlu, 2011:2934). Antlaşma İngiltere ve Fransa’nın tepkisine neden olmuş, İngiltere, bu antlaşmadan sonra Mısır Meselesinde baş rol oynuluğuna soyunarak Osmanlı Devleti’ni Rusya’dan ayırmaya yönelik bir siyaset takip etmeye başlamıştır (Altundağ, 2021: 123). Hünkâr İskelesi Antlaşması İngiltere’nin, Rusya ve Osmanlı Devleti’ne karşı izlediği siyaset için de bir dönüm noktası teşkil etmiştir. İngiltere’nin bu yeni politikasını Rusya’ya karşı kesin bir düşmanlık, Osmanlı Devleti’ne karşı ise Rusya’nın Osmanlı Devleti’ni parçalamasına karşı koymak ve her koşulda Osmanlı Devleti’nin yanında yer almak şeklinde açıklamak mümkündür (Soy, 2007:148). İngiltere, Hünkâr İskelesi Antlaşması ile Osmanlı Devleti’nin varlığının çıkarları açısından ne kadar önemli olduğunu anlamış, Devlet-i Aliyye’nin kaderini Rusya’nın ellerine teslim etmeme kararı almıştır (Gencer, 2015:634).

4. Kütahya Antlaşması ve Hünkâr İskelesi Antlaşması Sonrası Yaşananlar ve İsyanın Yeniden Başlaması

Mehmed Ali Paşa Kütahya Antlaşması ile çok arzu ettiği Suriye’yi ele geçirmiştir. En önemlisi ise Osmanlı Devleti ordularına galip gelmiş, birçok devlet erkanını, ulema ve eşrafı da yanına çekmeyi başarmıştır. Dolayısıyla kısa bir süre sonra Suriye Eyaleti de ona dar gelmeye başlayacaktır (Ali Fuad, 1928:67). Mehmed Ali Paşa bu gelişmeler neticesinde Osmanlı toprakları üzerindeki istek ve hedeflerini gerçekleştirmek için yeniden harekete geçecektir. Sultan II. Mahmud ise Kütahya Antlaşmasını kabullenememiş, Sultan için Mehmed Ali Paşa’dan

⁵ Avusturya Başbakanı Metternich’in arabuluculuğu ile Avusturya ve Rusya hükümdarı ile Prusya prensinin katıldığı bir toplantıda hazırlanan antlaşma ikisi gizli beş maddeden oluşmaktadır. Osmanlı Devleti’nin yıkılması tehlikesi ortaya çıktığında ilgili devletlerin ortak dayanışmasını amaçlayan antlaşma, Avrupa güçler dengesinin bozulmasını önlemeye yöneliktir.

kurtulmak en önemli hedef haline gelmiştir. Görüldüğü üzere Kütahya Antlaşması, iki tarafı da memnun etmemiş ve taraflar arasında kısa süre sonra yeni sorunlar baş göstermiştir.

Bu sorunlardan birincisi Mehmed Ali Paşa'nın devlete ödemesi gereken verginin miktarı konusudur. Paşa, hazineye yıllık 32 bin kese vergi göndermiş, Osmanlı Devleti ise bu parayı az bulmuştur. İkinci sorun ise Lübnan'da Mehmed Ali Paşa'ya karşı ayaklananlara Osmanlı Devleti'nin verdiği destektir. Bu hususlar taraflar arasında yeniden bir gerilim yaratmıştır. Aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin Rusya ile ittifak kurması, İngiltere ile Baltalimanı Ticaret Antlaşmasını imzalaması Mısır tarafını rahatsız etmiştir. Baltalimanı Ticaret Antlaşması Mehmed Ali Paşa'nın mali gücünü de zayıflatmış bu nedenle Paşa yeniden Osmanlı Devleti'ne karşı harekete geçmiştir (Sertoğlu, 2011:2944-45; Soy, 2007:150). Mehmed Ali Paşa Osmanlı Devleti'nden, sahip olduğu valiliklerin veraset yoluyla babadan oğula geçmesini talep etmiştir. Bâbîâli; Mısır, Trablusşam ve Akka için bunun kabul edilebileceğini ancak bunun karşılığında Suriye ve Adana'nın iadesini istemiştir. Mehmed Ali Paşa yaşanan bu gelişmeler üzerine Bâbîâli'ye göndermesi gereken vergiyi göndermediği gibi Osmanlı yönetimine karşı bağımsızlığını ilan etmiştir.

Mehmed Ali Paşa'nın isyan bayrağını açtığı sırada, Osmanlı Devleti Avrupalı devletlerin Mısır Meselesi hakkındaki görüşleri ile ilgili bilgi toplamaya çalışmaktadır. Viyana Sefiri Fethi Paşa'nın Mehmed Ali Paşa Meselesi hakkında Prens Metternich ile yaptığı görüşmeye dair gönderdiği tahrirâtta, Avusturya'nın konu hakkındaki düşünceleri yer almaktadır. Fethi Paşa, Prens Metternich ile görüşmesinde, Mehmed Ali Paşa'nın verilen imtiyazların ve eyaletlerin kıymetini bilmeyerek bağımsızlık sevdasına düştüğünü söylemiştir. Fethi Paşa, Mısır Meselesinin bir an önce halledilmesi, savaşa girmeden valinin elinden donanmasının ve Mısır dışındaki eyaletlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir. Prens Metternich ise cevaben, Mehmed Ali Paşa'nın isteklerinin sonunun gelmediğini, Osmanlı için bir tehdit unsuru olmaya devam ettiğini belirtmiştir. Prens, Avusturya ve Rusya'nın samimi olarak Osmanlı Devleti'nin beka ve istikrarını desteklediğini hatırlatmıştır. Metternich, ayrıca Mehmed Ali Paşa'nın yeni bir isyana cüret edebileceğine inanmamaktadır. Bu nedenle de Mehmed Ali Paşa'nın elinden donanmasını ve eyaletleri almaya gerek olmadığını düşünmektedir. Diğer devletlerin de bu durum hoşuna gitmeyecek ve Paşa'yı sahiplenmelerine neden olacaktır (BOA, HAT, No.833, Gömlek No. 37560-F).

Bu görüşmede Prens Metternich'in aklına takılan başka bir husus da dikkat çekmektedir. Metternich'e göre, Mehmed Ali Paşa yaşlı bir adamdır ve muhtemelen kısa sürede hayatını kaybedecektir. Ölümünden sonra oğlu İbrahim Paşa sadece Mısır Eyaleti'ni mi alacaktır, yoksa diğer bütün eyaletler onda mı kalacaktır? Prense göre, Mehmed Ali Paşa hayatını kaybettiği zaman oğlu İbrahim Paşa'ya sadece Mısır Valiliği verilmelidir. Metternich, Mehmed Ali Paşa'ya sahip çıkan İngiltere ve Fransa'nın yakında bu politikalarından vazgeçeceğini düşünmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti, Mehmed Ali Paşa'ya karşı açıkça husumette bulunmamalı yeri geldikçe Avrupa devletlerine şikâyet ederek desteklerini talep etmelidir. Aynı zamanda da Mehmed Ali Paşa'nın yeniden isyan etme ihtimaline karşı hazırlıklı bulunmalıdır. Viyana Sefiri Fethi Paşa ile Prens Metternich görüşmesinde Prens, Fethi Paşa'dan bu düşüncelerinin padişaha iletilmesini istemiştir. Gerekli takdirde iki devlet arasında meselenin teferruatının müzakere edilebileceğini söylemiştir (BOA, HAT, No.833, Gömlek No. 37560-F). Görüldüğü üzere Avusturya sadece Mısır Meselesinin çözümü ile ilgilenmemekte, ileride Mısır gibi önemli bir bölgenin yönetiminin kimin elinde bulunacağını kendileri açısından önemli olduğunu da görüşleri ile ortaya koymaktadır.

Bâbîâli, İngiltere ve Fransa'nın Mısır Meselesi hakkındaki düşüncelerine hâlâ güvenmemekte ve iki devletin hangi tarafta olduklarına dair net bir politika takip etmediklerini düşünmektedir. Bâbîâli'ye göre, Mehmed Ali Paşa'nın zayıf düşürülmesi İngiltere ve Fransa'nın işine gelmemektedir. Hatta iki devletin de politikaları o kadar belirsizdir ki örneğin Londra'dan Paris'e gelinceye kadar İngiltere politikasını değiştirebilmektedir. İngiltere'nin İskenderiye konsolosunun da Mısır Valisi taraftarı olduğunu ve bu nedenle sözlerine güvenilemeyeceğini

düşünen Bâbîâli, İngiltere'nin bu konsolosunu değiştirmeyi düşünmüyor olmasına bir anlam verememektedir (BOA, TS.MA.e, No.713, Gömlek No.83).

Hariciye Nâzırı Mustafa Reşid Paşa ve Londra Sefiri Sarım Efendi'nin Londra'dan gönderdiği tahrirâtlar Avrupa Devletlerinin mesele hakkındaki düşüncelerine ışık tutabilecek niteliktedir. İlk tahrirât, Mustafa Reşid Paşa'nın İngiltere Kraliçesi ile Hariciye Nâzırı Lord Palmerston ile Mısır Meselesine dair yaptığı görüşmeye dair bilgiler içermektedir. Tahrirâtta, Palmerston'un Osmanlı Devleti'nin Mısır Meselesindeki siyasetini desteklediği ifadeleri yer almaktadır (BOA, HAT, No.830, Gömlek No. 37512). Diğer tahrirât ise Londra Sefiri Sarım Efendi'nin Lord Palmerston ile yaptığı görüşmeye dair bilgiler içermektedir. Görüşme esnasında Hariciye Nâzırı Lord Palmerston, Mehmed Ali Paşa'nın istiklalini ilan etmeye cesaret edemeyeceğini söylemiştir. Şayet bunun tersi bir durum olursa İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak bu gailenin ortadan kaldırılması için çalışacağını da belirtmiştir. Sefir Sarım Efendi Palmerston'a, Mehmed Ali Paşa'nın bağımsızlık ilanı konusunda Avrupalı konsoloslara söylediği sözleri hatırlatarak “Çok güzel bu herif böyle ağzına geleni söylesin de yanına mı kalsın” diye serzenişte bulunmuştur. Lord Palmerston ise cevaben, “Ne söylerse söylesin biz işimize bakalım. Kendine güvenebilir ise icraata kalkışsın işte o vakit bütün bütün batacaktır” şeklinde cevap vermiştir. Palmerston ayrıca, İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın Mehmed Ali Paşa'ya uyarı amacıyla mektup gönderdiğini, Rusya ve Prusya'nın da aynı amaçla mektup göndereceklerini dolayısıyla Mehmed Ali Paşa'nın Avrupa devletlerinin karşısında duramayacağını söylemiştir. Hatta Sarım Efendi'ye, İskenderiye'ye gönderdiği mektubun müsveddesini okumuş, Sarım Efendi İstanbul'a göndermek üzere mektubun bir suretini isteyince ise vermek istememiştir (BOA, HAT, No.831, Gömlek No. 37519). Aynı şekilde Fransa da İngiltere gibi Mısır Valisi'nin bağımsızlık söylemlerinin sözde kalacağını, İngiltere ve Fransa'yı karşısına alıp böyle bir girişimde bulunamayacağını düşünmektedir (BOA, HAT, No.836, Gömlek No. 37724). Görüldüğü üzere her iki Avrupa Devleti de Mehmed Ali Paşa'nın yeniden bir isyana kalkışacağına ihtimal vermemektedir.

Bâbîâli, Lord Palmerston ile yapılan görüşmelerden İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne fiili yardımda bulunacağı sonucuna ulaşmıştır. Bâbîâli, bir taraftan bunu bir fırsat olarak görmekte bir taraftan da İngiliz desteğinin Rusya'nın tepkisine neden olacağından çekinmektedir. Hatta Mehmed Ali Paşa'ya karşı İngiltere ile yapılacak bir ittifakı Rusya'nın engellemeye çalışacağını düşünmektedir. İstanbul'daki İngiliz elçisi ile sürdürülen temaslarda elçi Bâbîâli'ye, İngiltere'nin sadece donanma yardımıyla bulunabileceğini söylemiş, Osmanlı Devleti'nin kara askerinin yeterli olup olmayacağını sormuştur. İngiliz elçisi, eğer devletin kara askeri yeterli gelmezse Rusya'nın işe karışabileceğini ve bu durumun sıkıntıya neden olabileceğini ima etmiştir. Bâbîâli, devletin kara ve deniz kuvvetleri hakkında İngiltere'ye bilgi vermek istememektedir. Bâbîâli, İngiltere ile yapılacak bir anlaşmanın Rusya'yı rahatsız etmeyecek nitelikte olması gerektiğini düşünmektedir. Rusya'nın İngiltere ile yapılacak olan bir antlaşmaya itiraz etmesi halinde ise bunun Rusya ile daha önce yapılan antlaşma ile ilgisi olmayacağı söylenecektir. Rusya'ya, nasıl Osmanlı Devleti daha önce Rusya'dan yardım almışsa İngiltere'den de aynı şekilde yardım alabileceği hatırlatılacaktır. Bâbîâli, yapılacak ittifaka dair İngiltere'nin niyet ve maksadını öğrenmek amacıyla İngiltere'nin İstanbul'daki elçisi ile görüşmelere devam edilmesine karar vermiştir (BOA, TS.MA.e, No.419, Gömlek No.1). Görüldüğü gibi Mehmed Ali Paşa'dan kesin olarak kurtulmaya kararlı olan II. Mahmud sadece Rusya'nın desteğini yeterli görmemekte özellikle İngiltere'nin desteğini istemektedir. Bu şekilde meselenin kesin bir çözüme kavuşması daha kolay olacaktır. Ancak bir taraftan da devletin Hünkâr İskelesi Antlaşması nedeniyle Rusya'dan çekinceleri vardır. Hünkâr İskelesi Antlaşması Bâbîâli'nin özellikle dış ilişkilerde Rusya'nın bilgisi dışında bir girişimde bulunmasını neredeyse imkansız hale getirmiştir.

Mehmed Ali Paşa'nın da bu esnada boş durmamaktadır. Osmanlı'ya karşı bağımsızlığını ilan ettiği takdirde Avrupalı devletlerin tepkisinin ne olacağına dair kamuoyu araştırması yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim Mehmed Ali Paşa, İngiliz elçisine bağımsızlığını ilan etmeye karar verdiğini açıklamış, böyle bir durumda İngiltere'nin tepkisinin ne olacağını sormuştur. İngiliz

elçisi ise cevaben, İngiltere'nin bunu kabul etmeyeceğini ve engel olacağını söylemiştir (BOA, HAT, No.950, Gömlek No. 40833).

Avrupalı devletler her ne kadar ihtimal vermeseler de Mehmed Ali Paşa isyan bayrağını çoktan açmış, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş hazırlıklarına başlamıştır. Bâbiâli'ye ulaşan yeni bilgilere göre, İbrahim Paşa'nın Şam, Halep taraflarına asker ve malzeme sevkiyatı yaptığı ve yeni bir savaşa hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bâbiâli ise herhangi bir saldırı olmadığı takdirde İbrahim Paşa'ya karşı müdahalede bulunulmaması kararı almıştır. Yaşanan durum karşısında gerekli tedbirleri alma yoluna gitmiştir (BOA, HAT, No.376, Gömlek No. 20463-A; HR.SYS, No. 1005, Gömlek No.16).

Mehmed Ali Paşa'nın istiklalini ilan ederek harekete geçmesi üzerine Sultan II. Mahmud Rusya'ya durumu bildirerek asi paşasına karşı harekete geçmiştir (BOA, C.AS, No.276, Gömlek No. 11456; Sertoğlu, 2011:2945). Ancak Osmanlı Devleti Mısır orduları karşısında tutunamayarak Nizip Savaşı'nda (24 Haziran 1839) bir kez daha yenilmekten kurtulamamıştır. Osmanlı ordusunun komutanı olan Hafız Mehmed Paşa, Nizip yenilgisinden yaklaşık bir hafta sonra 18 Rebiülahir 1255/1 Temmuz 1839 tarihinde gönderdiği tahrir ile savaşın sonucunu Bâbiâli'ye bildirmiştir (BOA, C.AS, No.294, Gömlek No. 12184). Hafız Mehmed Paşa'nın yenilgi haberi daha İstanbul'a ulaşmadan Sultan II. Mahmud hayatını kaybetmiş, yerine Sultan Abdülmecid (1839-1861) geçmiştir. İstanbul'da yaşanan bu taht değişikliği sırasında Kaptan-ı Derya Ahmed Fevzi Paşa da emrindeki Osmanlı donanması ile Mısır'a kaçmış, bu durum Mısır Meselesini daha da vahim bir hale sokmuştur.⁶

Nizip yenilgisi ve Osmanlı donanmasının Mısır'a firar etmesi sadece Bâbiâli'yi değil, Avrupalı Devletleri de telaş ve endişeye sevk etmiştir. Gelişmeleri yakından takip eden İngiltere Hünkâr İskelesi Antlaşması'ndan sonra artık meydanı Rusya'ya bırakmamakta karardır. Bu nedenle Bâbiâli'nin ne yapacağına karar veremediği bir sırada İngiltere ve Avusturya'nın girişimleri ve Rusya, Fransa ve Prusya'nın katılımı ile beş devlet Bâbiâli'ye bir nota gönderir. Notada, valisi ile Osmanlı Devleti arasında anlaşmazlık sebebi olan bazı hususların yeniden düzenlenmesi için görüşmelerin yapılacağını öğrenildiği ifade edilmektedir. Ancak Düvel-i Muâzzama'nın rızası olmadan vali ile müzakereye girişilmemesi ve kesinlikle bir düzenlemenin yapılmaması istenmektedir (BOA, İ.MTZ(05), No.1, Gömlek No. 8-1-2-3; HAT, No. 1236, Gömlek No.48083). Dolayısıyla artık Mısır Meselesi Avrupalı devletler ile birlikte verilecek kararlarla şekillenecektir. Bu durum genç padişaha bir nefes aldırması olmakla birlikte aslında devleti Düvel-i Muâzzama'nın vesayeti altına sokmaktadır. Ancak Osmanlı Devleti için Hünkâr İskelesi Antlaşması'ndan sonra Rusya'nın baskısından kurtulmasının başka bir yolu da yoktur (Sertoğlu, 2011:2969,C.VI; Eren, 2008:72).

Bâbiâli, beş devletin ortak notasından sonra meseleyi Meşveret Meclisi'nde enine boyuna müzakere etmiştir. Görüşmelerde, Mısır Valisi'nin isteklerinin tâbîlik şartlarına aykırı olduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı donanmasını geri göndermeyişiinden yola çıkılarak, niyetinin iyi olmadığına karar verilmiştir. Mısır Valisi'nin isteklerinden kolay kolay vazgeçmeyeceği düşünülmekte, fakat beş devletin buna izin vermeyeceğine inanılmaktadır. Ancak meclis görüşmelerinde Mısır Meselesi konusunda Avrupalı devletler arasındaki fikir ayrılıkları da gündeme gelmiştir. İngiltere, sadece Mısır'ın veraset yoluyla Mehmed Ali Paşa'ya verilmesini diğer yerlerin ise Osmanlı Devleti'ne geri verilmesini savunmaktadır. Avusturya, Mısır'ın veraset yoluyla Mehmed Ali Paşa'ya verilmesi, Beriyyetüşşam'ın kayd-ı hayat şartıyla oğlunda veyahut kendisinde kalması gerektiğini öne sürmektedir. Fransa ise ikisinin ortasını bulmaya yönelik bir politika takip etmektedir. Üstelik Avrupa devletlerinin fikirlerinin tam olarak ne olduğu bilinmemektedir. Sadece konu hakkında Rusya ve Avusturya Bâbiâli'den görüşme talebinde bulunmuştur. Meclis, diğer Avrupalı Devletlerin elçilerinden de gelecek görüşlerin beklenmesi ve hepsinin ortaya konularak ona göre bir karara varılmasını uygun bulmuştur (BOA, İ.MTZ(05), No.1, Gömlek No. 13-2; TS.MA.e, No. 643, Gömlek No.35).

⁶ Ahmed Fevzi Paşa'nın donanma ile birlikte neden Mısır'a gittiğine dair Abdülmecid'e yazdığı arz için bkz: BOA, TS.MA.e, No. 590, Gömlek No. 22.

Bâbîâli'ye göre; İngiltere tamamen Osmanlı Devleti politikasına uygun bir siyaset takip ederken, Fransa Mısır yanlısı bir siyaset izlemektedir. Bu durum iki devletin arasının açılmasına neden olmuştur. Ancak Bâbîâli her şeye rağmen Avrupalı Devletlerin bu meseleyi kendi aralarında çözmek niyetinde olduklarını kabul etmiş görünmektedir. Bu nedenle Bâbîâli, beş devletin Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını korumak için Mehmed Ali Paşa'nın her isteğini kabul etmeyeceklerine ve Mehmed Ali Paşa'nın da beş devletin hilafına bir girişimde bulunmayacağına inanmaktadır. Hatta Bâbîâli, Mehmed Ali Paşa'nın Osmanlı donanmasını da geri vermek zorunda kalacağını düşünmektedir (BOA, TS.MA.e, No. 698, Gömlek No.25). Avusturya'nın ve Prens Metternich'in ise halisane dostluğuna inanılmaktadır. Metternich, akil ve dirayetli bir devlet adamı olarak bugüne kadar tarafsız bir siyaset izlemiş, Osmanlı Devleti hukukunu gözeten bir anlayış takip etmiştir (BOA, HAT, No.1240, Gömlek No. 48217). Görüldüğü gibi Meşveret Meclisi kesin bir karara varamamakta, Bâbîâli ne yapacağını bilememektedir. Ancak Osmanlı yönetimi, Düvel-i Muâzzama'nın Mısır Meselesi konusunda farklı görüşlerinin olduğunu bilmektedir. En önemlisi ise Avrupalı Devletlerin arasındaki çıkar çatışmalarının farkındadır ve bu nedenle meseleyi birazda akışına bırakmış, kendince bir denge siyaseti kurmuştur.

5. Londra Antlaşması ve Mısır Meselesinin Sonuçlanması

Avrupalı devletlerin her biri Mısır Meselesini kendi çıkarları doğrultusunda çözenin yollarını aramaktadır. Fransa, Mısır yanlısı bir siyaset izlerken, diğer dört devlet de kendi aralarında bir anlaşma sağlayamamıştır. Nihayet İngiltere, meseleyi görüşmek üzere beş devleti Londra'da bir araya getirmeyi başaracaktır. Ancak iki ay devam eden müzakereler Fransa'nın uzlaşmaz tutumu nedeniyle kilitlenmiş, bunun üzerine Fransa dışarıda bırakılarak, dört devlet arasında Londra Antlaşması imzalanmıştır (15 Temmuz 1840)(Ahmed Lütfi Efendi, 1999:1060, C.6-7-8).

Londra Antlaşması'na göre; Mısır veraset yoluyla Mehmed Ali Paşa ve oğullarına bırakılıyor, Akka ve Beriyyetüşşam kayd-ı hayat şartıyla Mehmed Ali Paşa'ya veriliyor, donanmanın ise iadesi isteniyordu. (BOA, TS.MA.e, No. 673, Gömlek No.54-1-2; HAT, No. 1354, Gömlek No. 52896; İ.MTZ(05), No.3, Gömlek No. 74; Ahmed Lütfi Efendi, 1999:1060, C.6-7-8; Ali Fuad, 1928:68). Dört devlet arasında yapılan bu antlaşmanın herkes tarafından öğrenilmesini isteyen Bâbîâli, bu nedenle Takvîm-i Vekâyi'de antlaşmayı yayımlamıştır (BOA, İ.MTZ(05), No.3, Gömlek No. 77). Antlaşmanın Mehmed Ali Paşa'ya tebliğ edilmesi için İskenderiye'de bulunan müttefik devletlerin konsoloslarıyla birlikte Hariciye Müsteşarı Sadık Rıfat Bey görevlendirilmiştir (BOA, C.DH, No.59, Gömlek No. 2907; Ali Fuad, 1928:68). Mehmed Ali Paşa kendisine tebliğ edilen antlaşmayı "Bir karış toprağını terk etmeyeceği ve kendisine harp açılırsa da padişahın ülkesini alt üst edeceği tehdidini savurarak" reddetmiştir (Kara, 1988:199). Anlaşma gereği Mehmed Ali Paşa'ya verilen ilk on günlük sürenin dolması üzerine İstanbul'da toplanan Meclis-i Umûmî'de alınan kararla eyaletler Mehmed Ali Paşa'nın elinden alınmış; Akka Eyaleti İzzet Mehmed Paşa'ya, Şam Eyaleti Hacı Ali Paşa'ya, Haleb Eyaleti Esad Paşa'ya, Tarsus Sancağıyla Adana Eyaleti Ferik İzzet Paşa'ya, Girit Eyaleti Mustafa Paşa'ya, Cidde Eyaleti ise Bağdad'a ilhak edilerek Ali Rıza Paşa'ya verilmiştir. İkinci on günlük sürenin de dolması üzerine ise Mısır Eyaleti, Akka Eyaleti'nin verildiği İzzet Mehmed Paşa'ya tevcih edilerek dört Avrupa devleti konsolosu Mısır'ı terk etmiştir. Ardından da iki taraf yeniden savaş hazırlığına başlamıştır (Ahmed Lütfi Efendi, 1999:1062, C.6-7-8).

İngiltere ve Avusturya donanması ile birlikte müştereken hazırlanan Osmanlı donanması Beyrut Sahillerini ve Akka Kalesi'ni ele geçirmiş ardından İbrahim Paşa kuvvetleri müttefik kuvvetler karşısında yenilerek Mısır'a kaçmaya mecbur olmuştur (BOA, İ.MTZ(05), No.4, Gömlek No. 103; Ali Fuad, 1928:68; Ahmed Lütfi Efendi, 1999:1063, C.6-7-8). Mısır kuvvetlerinin yenilgisi Fransa'da şok etkisi yaratmış ve Mehmed Ali Paşa'yı destekleyen kabinenin istifasına neden olmuştur. Hükümet değişikliği nedeniyle Fransa'dan umudu kalmayan Mehmed Ali Paşa, bir İngiliz filosunun da İskenderiye önlerine gelmesi üzerine anlaşmaya mecbur olmuştur. İngiliz Amiralinin yürüttüğü görüşmelerde Mehmed Ali Paşa'nın Suriye üzerindeki isteklerinden vazgeçmesi, Mısır'ın da veraset yoluyla kendisine bırakılması şartlarını kabul etmesi aynı zamanda Osmanlı donanmasını da teslim etmesi istenilmiştir (Kara, 1988:201). Ancak Mehmed

Ali Paşa bu şartları kabul etmiş görünmekle birlikte daha sonra kendisine gönderilen fermandaki bazı hususları beğenmeyerek bir süre daha direnmeye devam edecektir.

Bâbîâli, 21 Şubat 1841 tarihinde Mısır Valisi'ne gönderilmek üzere bir imtiyaz fermanı hazırlamıştır. Fermana göre; Mısır Valiliği veraset yoluyla Mehmed Ali Paşa'ya bırakılıyor, Mehmed Ali Paşa vezir muamelesine tabi tutuluyordu. Mısır yıllık gelirinin dörtte birini İstanbul'a gönderecekti. Mısır ordusunun asker sayısı 18.000 ile sınırlandırılacak ve yüksek rütbeli subaylar padişah tarafından atanacaktı (BOA, HAT, No.1633, Gömlek No. 14; Erten, 2023:77). Hazırlanan ferman Divan-ı Deâvî Nâzırı Said Muhib Efendi tarafından Mehmed Ali Paşa'ya götürülmüştür (BOA, İ.MTZ(05), No.6, Gömlek No. 163). Mehmed Ali Paşa, fermanın veraset ve vergiler gibi bazı hususlarını kabul etmemiştir.⁷ Mehmed Ali Paşa'nın fermanın değiştirilmesini istediği maddeleri konusunda direnç göstermesi üzerine Londra Antlaşması'nda imzası bulunan dört devletin sefirine bilgi verilmiştir. Mesele Londra'da tekrar müzakere edilmiş, Mehmed Ali Paşa'ya daha fazla tazyikte bulunmak istemeyen Avrupalı Devletler Mehmed Ali Paşa'nın itiraz ettiği hususların değiştirilmesine karar vermiştir (BOA, İ.MTZ(05), No.7, Gömlek No. 189-1-3; 190-2-6-9-16; 191; Erten. 2023:77).

29 Mayıs 1841 tarihli Mehmed Ali Paşa'ya hitaben yazılan yeni ferman; Mehmed Ali Paşa'nın Devlet-i Aliyye'ye olan sadakat ve bağlılığından bahisle başlamaktadır. Devamında Mısır Valiliği sırasında kazandığı tecrübe ve malumat sayesinde padişahın kendisine olan itimadının ve Mısır'ı verasetle evladına intikal ettirmiş olmasının kadir ve kıymetini bileceğinin umulduğu hatırlatılmaktadır. Ardından şartlara geçilmektedir. Mısır valiliği sadrazam tarafından gönderilen harita ile sınırları belirlenmiş şekliyle verasetle büyük oğuldan büyük oğula geçmek şartıyla kendisine bırakılmıştır. Kız çocuklarının böyle bir hakkı olmayacaktır. Mısır valileri veraset gibi bir imtiyaza sahip olsalar bile rütbe ve kıdem konusunda diğer vezirler ile eşit haklara sahip olacaklardır. Tanzimat Fermanı'nın hükümleri Mısır Eyaleti'nde de uygulanacaktır. Daha önceki fermana olduğu gibi Mısır ordusunun 18.000 kişi ile sınırlandırılması yine fermana yer almaktadır. Fermana, mirliva ve ferik gibi yüksek rütbeli subayların padişah tarafından atanması, Devlet-i Aliyye'nin izni olmadan savaş gemisi yapılmaması hükümleri de yer almaktadır (BOA, HR.SFR.3..., No.1, Gömlek No. 62). Ferman Mehmed Ali Paşa tarafından kabul edilmiş, yalnız Mehmed Ali Paşa'nın talebi üzerine ödenecek 80.000 kese akçe verginin 20.000 kesesinin düşürülmesine karar verilmiştir. (BOA, İ.MTZ(05), No.10, Gömlek No. 249; 191; Erten. 2023:80).

Böylelikle yaklaşık on yıldır devam etmekte olan Mısır Meselesi çözüme kavuşturulmuş oluyor, her ne kadar Mehmed Ali Paşa Osmanlı Devleti'ne halef olmak arzusuna ulaşmasa da Mısır'da saltanatını kurmayı başarıyordu. Mehmed Ali Paşa, Bâbîâli ile ilişkilerini düzeltmek ve devlete bağlılığını göstermek amacıyla İstanbul'a gelmek istemiş, bu arzusu Bâbîâli tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.1846 tarihinde gerçekleştiği anlaşılan ziyarette Sultan Abdülmecid'le görüşmüş, padişahın ihsanına nail olmuştur (Bağçeci, 2014:224-227). Hatta Sultana, Mısır'a dönmek istemediğini ve sadaret makamında padişaha hizmet etmek arzusunda olduğunu söylemiştir (Ali Fuad, 1928:69). Mehmed Ali Paşa'nın padişahı neden böyle bir talepte bulunduğu anlaşılamasa da bu talebinin yerine getirilmeyişi kendisinin Devlet-i Aliyye nezdinde güvenilirliğinin kalmadığının bir göstergesidir.

Sonuç

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetini daha çok kendi inisiyatifi dışında gelişen hadiseler yönlendirmiştir. Bunlardan bir tanesi de Mehmed Ali Paşa ve Mısır Meselesidir. Mısır'da güçlü bir idare kurmuş olan Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın hakimiyet sahasını genişletmek amacıyla Osmanlı yönetimine isyan bayrağını açması ve kısa sürede kazandığı başarı Mısır Meselesini Avrupalı Devletlerin ortak meselesine dönüştürmüştür. Osmanlı Devleti askeri

⁷ Mehmet Ali Paşa ile yürütülen müzakereler ile ilgili bkz: BOA, İ.MTZ. (05),No. 7, Gömlek No. 186-1...12; BOA, İMTZ (05), No. 6, Gömlek No.163; BOA, İ.MTZ (05), No. 8, Gömlek No. 206-1-2; BOA, İ.MTZ (05), No. 8, Gömlek No. 218-5-6; BOA, İ.MTZ (05), No. 8, Gömlek No. 220; BOA, İ.MTZ (05), No. 9, Gömlek No. 224.

ve siyasi olarak güçsüz olduğu bu dönemde çıkarlarını koruyabilmek için Düvel-i Muâzzama arasında denge politikası yolunu izlemiş ve bunda da başarıya ulaşmıştır.

Osmanlı Devleti üzerinde izlediği politikalarla geçmişten bu yana hasım olarak görülen Rusya'nın Mısır Meselesinde Osmanlıya yardım edeceğini bildirmesi ve bu teklifin kabul edilmesi uygulanan denge siyasetinin bir yansıması olarak görülebilir. Zira Mısır valisinin devletin bekası için yarattığı tehlikenin bertaraf edilmesi o dönem için en öncelikli mesele olmuştur. Çalışmada görüldüğü üzere İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletlerin Mısır Meselesindeki değişken çıkarları ve politikaları nedeniyle denge siyasetinin uygulanışı Osmanlı devlet adamları için hiç de kolay olmamıştır. Düvel-i Muâzzama'nın kendi içindeki çıkar mücadelesine karşı Osmanlı Devlet adamları ciddi bir diplomasi mücadelesi ortaya koymuştur. Mısır Meselesi sırasında Avrupalı devletler arasındaki çıkar ilişkilerinin sürekli değişmesi Osmanlı Devleti'nin uyguladığı denge siyasetini zaman zaman kolaylaştırmış, zaman zaman ise Bâbîâli'yi zor durumda bırakmıştır. Paris, Londra, Viyana gibi önemli merkezlerde görev yapan diplomatlar hem Düvel-i Muâzzama'nın aralarındaki rekabeti İstanbul'a aktarmaya hem de devlet üzerindeki dış baskıyı denge siyasetiyle ortadan kaldırmaya çalışmışlardır.

Sonuç olarak Mısır Meselesi, Düvel-i Muâzzama için Avrupa güç dengesini koruma zorunluluğu olarak görülmüştür. Rusya'nın bir tehdit olarak algılanması Avrupalı Devletlerin Mısır Meselesinin çözümünde daha etkin rol oynaması zorunluluğunu getirmiştir. Özellikle İngiltere, Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruma politikasına yönelmiş, bunun sonucu olarak da 1840 Londra Antlaşması ile Mısır Meselesi çözüme kavuşturulmuştur. Aynı zamanda Mısır valisinin isyanı Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyamayacak kadar zayıfladığını göstermesi açısından da önemlidir. Bu durum devletin toprak bütünlüğünü koruma çabası açısından denge siyasetini uygulamasını mecburi kılmıştır. Mısır Meselesi sırasında Anadolu'nun ve başkent İstanbul'un güvenliğini denge siyaseti ile koruyabilen Osmanlı Devleti, bundan sonra da Kırım Savaşı örneğinde görüldüğü gibi varlığını devam ettirebilmek için bu siyaseti uygulamaya devam etmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

- BOA, Osmanlı Arşivi. Bab-ı Asaî Name-i Hümayun Defterleri [A.DVNSNMH.d.]. No.11, Gömlek No.165;166;169;170. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>
- BOA, Osmanlı Arşivi. Cevdet Askeriye [C..AS..]. No.276;294, Gömlek No.11456; 12184.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Cevdet Dahiliye [C.DH]. No.68; 59, Gömlek No.3383; 2907.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Hariciye Nezareti Siyasi [HR.SYS]. No.1005, Gömlek No.16.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Hariciye Nezareti Londra Sefareti [HR.SFR.3...]. No.1, Gömlek No.62.
- BOA, Osmanlı Arşivi. Hatt-ı Hümayun [HAT]. No.909, Gömlek No.39792-2. ; No.363, Gömlek No. 20148-B;20142-A; No.359, Gömlek No. 20050; No.355, Gömlek No. 19901-A; No.368, Gömlek No. 20341; No.362, Gömlek No. 20106; 20111; No.908, Gömlek No. 39770; No.367, Gömlek No. 20280; No.372, Gömlek No. 20392; 20392-A; 20392-D; 20392-C; 20392-1-B; No.833, Gömlek No. 37560-K; 37560-M; No.1137, Gömlek No. 45273-A; No.356, Gömlek No. 19998; No.369, Gömlek No. 20356;20346; No.360, Gömlek No. 20071;20057; No.368, Gömlek No. 20321; No.350, Gömlek No. 19814; No.365, Gömlek No.20192; No.359, Gömlek No.20055-A; No.361, Gömlek No.20101; No.357, Gömlek No.20020; No.366, Gömlek No.20234; No.1045, Gömlek No.43186; No.1169, Gömlek No.46234; 46237-A; No.833, Gömlek No.37560-F; No.830, Gömlek No.37512; No.831, Gömlek No.37519; No.836, Gömlek No.37724; No.950, Gömlek No.40833; No.376, Gömlek No.20463-A; No.1236, Gömlek No.48083; No.1354, Gömlek No.52896; No.1633, Gömlek No.14; No.1, Gömlek No.13-2; 8-1-2-3.

BOA, Osmanlı Arşivi. İrade-Mısır [İ.MTZ(05)]. No.3, Gömlek No.74;77; No.4, Gömlek No.103; No.6, Gömlek No.163; No.7, Gömlek No.186-1...12; 189-1-3; 190-2-6-9-16; 191; No.8, Gömlek No.206-1-2; 218-5-6; 220; No.9; 10, Gömlek No.224; 249.

BOA, Osmanlı Arşivi. Sadaret Name-i Hümayun Evrakı [A.DVN.NMH]. No.1, Gömlek No.16;17.

BOA, Osmanlı Arşivi. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi* Evrakı [TS.MA.e.]. No. 713, Gömlek No. 83; No. 578, Gömlek No. 34; No. 547, Gömlek No. 5; No. 712, Gömlek No. 19; No. 243, Gömlek No. 27; No. 452, Gömlek No. 28; No. 434, Gömlek No. 69; No. 1298, Gömlek No. 23; No. 381, Gömlek No. 21; No. 419, Gömlek No.1; No. 590, Gömlek No.22; No. 643, Gömlek No.35; No. 698, Gömlek No.25; No. 673, Gömlek No.54-1-2.

Kitap ve Makaleler

Ahmed Lütü Efendi. (1999). *Lütü Efendi Tarihi*. (1. Baskı). C.4-5. (Y. Demirel, Yeni yazıya aktaran), Tarih Vakfı Yapı Kredi Yayınları.

Ahmed Lütü Efendi. (1999). *Lütü Efendi Tarihi*. (1. Baskı). C.6-7-8. (Y. Demirel, Yeni yazıya aktaran), Tarih Vakfı Yapı Kredi Yayınları.

Ali Fuad. (1928). Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası (TTEM)*, (S.19/96), 64-121.

Altundağ, Ş. (2021). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841 I. Kısım*. (3. Baskı). TTK Yayınları.

Ata, R. (2011). *Osmanlı Kaynaklarına Göre 1839-1841 Arası Osmanlı-Mısır İlişkileri ve Düvel-i Muazzama*, [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Bağçeci, Yahya. (2014). İsyandan İtaate; Kavalalı Mehmed Ali Paşa Babıâli İlişkileri (1841-1849). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (C.7, S. 32), 219-231.

Beydilli, K. (2010). Şark Meselesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C.38, ss.352-357). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Bilindir, S. (2012). *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın Şark Meselesi'ndeki Yeri*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kilis 7 Aralık Üniversitesi.

Çetin, A. (1998). *Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği -Osmanlı Belgelerine Göre-*. (1. Baskı).

Eren, E. (2008). *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı ve Mısır Meselesi*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Erten, F. (2023). *Bir Tanzimat Dönemi Bürokrati Ahmed Kemal Paşa'nın Osmanlı Devleti Dış Politikasındaki Rolü*. (1. Baskı). Filiz Kitabevi.

Gencer, Fatih. (2015). Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Yansımaları. *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, (C.34, S.58), 629-650.

Karal, E.Z. (1988). *Osmanlı Tarihi /Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*. (5. Baskı) C. V. TTK Yayınları.

Kutluoğlu, M.H. (2022). Kavalalı Mehmed Ali Paşa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C.25, SS.62-65).

Özkaya Özer, S. (2007). *Osmanlı Devleti İdaresinde Mısır (1839-1882)*, [Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi.

Sanafiri, İ. M. (1993). *Osmanlı-Mısır İlişkileri (1863-1882)*, [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Sertoğlu, M. (2011). *Mufasssal Osmanlı Tarihi*. C.V, (1. Baskı) TTK Basımevi.

Soy,B. (2007). Lord Palmerston'un Osmanlı Toprak Bütünlüğünü Koruma Siyâseti, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, (S.7), 141-168.

Takvim-i Vekayi (18 Zilkade 1248), Defa 57.

- Tuncer, H. (2003). *Doğu Sorunu ve Büyük Güçler (1853-1878) Osmanlı'nın Kader Yılları*. (1. Baskı). Ümit Yayıncılık.
- Tuncer, H. (1996). *Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)*. (1. Baskı). Ümit Yayıncılık.
- Tuncer, H. (2000). *19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa ilişkileri (1814-1914)*, (1. Baskı). Ümit Yayıncılık.
- Uçarol, R. (1979). *Siyasi Tarih*, (1. Baskı). Hv.Bas. ve Neş. Md.lüğü.

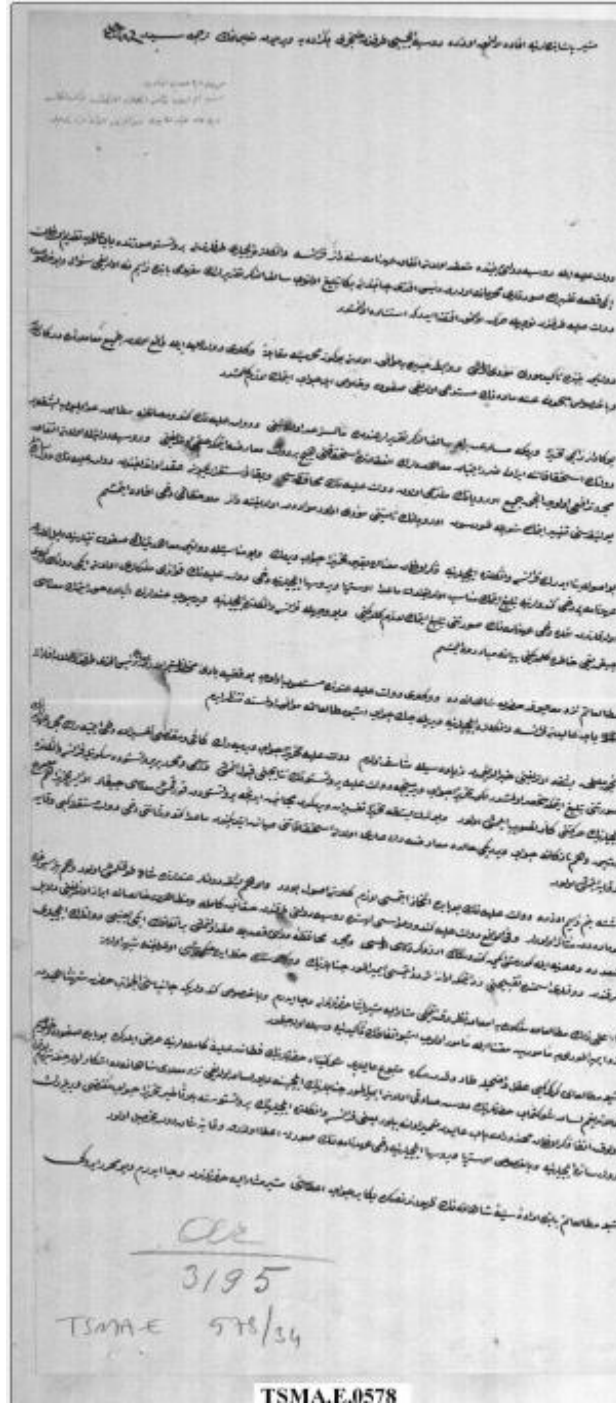
Çatışma beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal kuruluş ile ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

EK-1: Rus elçisi tarafından Divân-ı Hümâyûn Tercümanı Hançerli Beyzade'ye verilen talimatın tercümesi (TS.MA.e, 578/34).

Müşir Paşa bendelerine ifade olunmak üzere Rusya elçisi tarafından Hançerli Beyzade'ye verilen talimatın tercümesidir. 29 R 249

Devlet-i Aliyye ile Rusya devleti beyninde müteakkid olan ittifak ahidnâmesine dair Fransa ve İngiltere elçileri tarafından protesto suretinde Bâbîâlî'ye takdim olunan iki kıta takrîrin suretleri mahramâne olarak Reis Efendi canibinden bana tebliğ olup sâlif-üz-zıkr takrîrlerin mefhumu bâbında re'yim ne olduğu sual ve bu hususta ve Devlet-i Aliyye tarafından ne vechle hareket olunmak iktiza eder ki istişare olunmuştur.

Devleteyn beyninde tekîd modeli müedda olmuş ve rabıt-ı cedîdeye muvafık olan bugün mahremiyete mukabeleten vükelâ-yı Devlet-i Aliyye ile vaki olan cemi-i muamelatımda derkâr olan ve bâ-husus mebhusun anıh maddenin müstedi olduğu safvet ve hulusu ile cevap etmek lazım gelmiştir.

Buna dair re'yimi tahrîren vermeye müsaraat birle sâlif-üz-zıkr takrîrler indimde mealsiz addolunduğunu ve Devlet-i Aliyye'nin kendü mesâlihine mutâbık ad edilip başka bir devletin istihkâkatında irâs-ı zarar etmeyen muâhedelerin inîkadında istihkâkını hiçbir devlet muâraza etmeye hakkı olmadığını ve Rusya Devletiyle olan ittifak mücerred tedafüü olup ancak cemî' Avrupanın mültezimi olan Devlet-i Aliyye'nin muhafazası ve bekâ ve istikrarı için akd olunduğundan Devlet-i Aliyye'nin düvel-i saire ile politikasını tağyir etmek şöyle dursun Avrupanın teminini müedda olur mevaddan olduğuna dair mülâhazatımı dahi ifade etmişim.

Bu usule bina ederek Fransa ve İngiltere elçilerine zıkr olunan manalara yakın tahrîren cevap vermek ve bu münasebetle devleteyn-i muahedeteynin safvet-i niyetlerine remil olarak ahidnâmeyi dahi kendülerine tebliğ etmek münasip olduğundan mâadâ Avusturya ve Prusya elçilerine dahi Devlet-i Aliyye'nin fevâid-i mültezimleri olan iki devletin vekilleri olduklarından anlara dahi ahidnâmenin suretini tebliğ etmek lazım geldiğini ve bu vechle Fransa ve İngiltere elçilerine vermeyüp indlerinde ispat-ı hak etmek manası çıkmadığı hatıra gelmediğini beyana mübaderet eylemişim.

Mütâlaâtım nezd-i meal-i vefd-i hazret-i şâhâne ve vükelâ-yı Devlet-i Aliyye indinde müstasvib olup bu kasiye badi-i mahzuziyetim olarak bu babda reis efendi tarafından olan ifadata nazaran Bâbîâli'den Fransa ve İngiltere elçilerine verilecek cevap işbu mütâlaâtıma muvafık olmasına muntazırım

Ancak maslahat başka oluşunu haber aldığımından ziyadesiyle müteessif oldum. Devlet-i Aliyye tahrîren cevap vermeyerek kafi ve muktezi tefsirât dahi etmeyerek mücerred ahidnâmenin suretini tebliğ etmeye munhasır olmuştur lakin tahrîren cevap vermeyince Devlet-i Aliyye protestonun netâyicini kabul etmiş ve resmi ve muharrer bir protestoda sükutuyla Fransa ve İngiltere elçilerinin hareketini keen tasvip eylemiş olur ve bundan başka tahrîren tefsirat vermekten mücânebet edince protestodan korkmuş manası çıkar o ise tahrîren hem musarrah ve metin ve hem nazikâne cevap verdiği halde muârazadan âri olan istihkâkatını sıyânet ettiğinden mâadâ kendü şanını dahi devlet-i müstakile gibi vikaye etmiş olur.

İşte benim reyim üzere Devlet-i Aliyye'nin bu babda ittihaz etmesi lazım gelen usul budur. Vallahim başka devletler indlerinde şana dokunulmuş olur ve hem Petersburg'da bu maddeden müetessir olurlar ve filvâki Devlet-i Aliyye kendü ve davası lehinde Rusya devleti tarafından hakkaniyet-i kâmile ve müzâheret-i halisâne ibrâz olduğuna delâyil-i müteaddide ve alaniye ile görüşmüş iken kendisinin arzu gerdesi olması ve mücerred muhafaza-i devleti kasdıyla akd olunmuş bir ittifakın iki ecnebi devletlerin elçileri tarafından devletleri isminde takbihini red etmeye irâe-i tereddüd etmesi imparator cenablarının ve kendüsünün hazzedeceği bir şey olmadığına şüphe olamaz.

Binâenaleyh zalik mütâlaat-ı mezkûreye im'an-ı nazar-ı dikkat etmeyi müşarunileyh Müşir Paşa hazretlerine rica ederim ve bâ-husus kendüleri ki canib-i seniyyül-cevânib-i hazret-i şehinşâhiden nezd-i imparatoriye memuriyet-i mutena ile memur olup işbu ittifakın tekidine vesile olacaktır.

İşbu mütâlaatı gereği gibi akl-ı vazıhıyla tarttıktan sonra metbu'-ı âlileri şevket-penâh hazretlerinin fetânet-i aliyye-i kamilelerine arz eyledik de bu babda safvet ve hulusum ve kullandığım lisan şevketmeab hazretlerinin revîş-i sadıkı olan imparator cenablarının elçisine layık-ı lisan olduğu nezd-i muallâ-yı şâhâne aşık olacağına şüphem yoktur ve ol vakit ânifen zıkr olunan mahzurât Bâbîâli'den tamir olunabilir yani Fransa ve İngiltere elçilerinin protestosuna bila tehir tahrîren cevab-ı muktezi verilerek ve düvel-i saire elçilerine ve bâ-husus Avusturya ve Prusya elçilerine dahi ahidnâmenin sureti itâ olunarak vikaye-i şân-ı devlet tahsil olur.

İşbu mütâlaatım babında irade-i seniyye-i şâhânenin zuhurundan sonra bana bir cevap itâsını müşir-i müşarunileyh hazretlerinden rica ederim deyü muharrer idüğü.

EK-2: Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın padişahın ve valide sultanın hediyeslerine teşekkürü (TS.MA.e, 731/43).

Devletlü inâyetlü âtufetlü refetlü meâlî-i himem behiyyü's-şeyem efendim hazretleri

Hak-ı halisânemde nev be nev bidiriğ ve erzân buyurulan teveccühât-ı mübeyyiz-i âyât-ı hazret-i tacdarî iktizâ-yı âlisince muhlis-i müstedimlerini tâltif zımnında şeref-efzâ-yı sünuh ve sudûr buyurulan mübarek hat-ı hümayun iltifat-mâkrun cenab-ı cihan-bânî bir kabza murassâ' seyf-i âli ve taraf-ı eşref-i hazret-i mühr-i ulyâdan olarak bir kıta murassâ' kutu mütehayyizâne havâs-ı

kurenâ-yı hazret-i şâhânedan mâbeyn-i hümâyûn feyz-i meşhun cenâb-ı şehinşâhi baş kitâbet müstelzimü'l-mefhâretiyle mübâhî âtufetlü Tevfik Beyefendi hazretleriyle irsâl ve tesyîr buyurulmuş olduğunu şamil bir kıta lütûf nâme-i müşiraneleri enâmîl-i zib-i tekrim ve iftihar oldukta hak-ı sitayiş-verânemde vukua gelen iltifat-ı celîle-i aliyyenin ifâ-yı şükr ve mahmedetine ibtidâ ve hat-ı hümâyûn mekârim-i meşhunun tazimat-ı layıka ve tekrimât-ı fâika icrasıyla telakki-i kabulüne ibtidâr ve itina birle tertib-i alay-ı ibcâl ve mir-i müşarunileyh hazretlerinin bulundukları mahalden makâr-ı hulusiyyeden merasim-i istikbâl eda ve ikmâl kılınarak nur-efzâ-yı basire-i hususiyetim olduğu anda hatavât-ı şükran ve tazarrûla evride-i iyâdi-i tâzim ve bâb-ı ibtihâl ve tekrim lede't-takbil ve't-telsim inâyet ve ihsan buyurulan bir kıta' murassâ' seyf-i âli dahi yed-i hazret-i müşarunileyh ile bend-i meyân-ı sadakat-resim kılınıp kâffe-i ulema ve sulehâ daima ve hutebâ ve saire bendegân-ı devlet-i aliyye-i müstemirü'l-bekâ hazır oldukları halde hat-ı hümâyûn iltifat mâkrun alenen feth ve kırâat ve muhlis-i mütehassıslarından fazla cümle dâfiyân ve bendegân-ı devlet-i aliyyenin mesâmi-i ubûdiyetleri lebriz-i şâdân ve meserret ve temâdi-i eyyâm-ı saltanat ve sermedi fer vü şükûh şevket-i cenâb-ı cihandârî duaları maruz-ı bargâh-ı isticâbet kılındığı akabinde müteaddid topar endahıyla ilân-ı ihsân-ı hazret-i mülûkâneye mübaderet ve salûf-ül beyan murassâ' kutu dahi piraye-i bâlîn tefhim ve mefharet kılınıp bu nimet-i seniyyenin ibkâ-yı hak-ı teşekküründe acz ve kusurum derkâr olmasıyla beraber meluf ve mecbul olduğum üzere tahsil-ı rıza-yı meali-i iktizâ-yı hazret-i hilafetpenahi fariza-i zimmet muhâlasatım bilinmiş ve müşarunileyh hazretleri Nil vapuruna irkâben derbâr-ı şevket-karara îade ve izâm kılınmış olduğu inşallahu teâlâ rehin-i âli mekârim ârâları buyrulduk da ba'dezîn dahi canib-i sitayiş verânem sunuf-ı teveccühât-ı saltanat-ı seniyye ve teradüf-i iltifat-i behiye ile meşmul ve muktaziyü'l-mukul buyurulmak lazıme-i şime-i mehâsin-i meşimeleridir. 3 N 57